

On the Unchangableness of God (Greek)

Philo of Alexandria

tr. Greek text (Cohn-Wendland)

Plato Scroll · plato-scroll.netlify.app

Κεφ. Ι

“Καὶ μετ’ ἐκεῖνο” φησὶν “ὥς ἂν εἰσεπορεύοντο οἱ ἄγγελοι τοῦ θεοῦ πρὸς τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐγέννουν αὐτοῖς” (Gen. 6, 4). οὐκοῦν ἄξιον σκέψασθαι, τίνα ἔχει λόγον τὸ “μετ’ ἐκεῖνο”. ἔστι τοίνυν ἀναφορὰ δεικνύουσά τι τῶν προειρημένων ἐναργέστερον.

προεῖρηται δὲ περὶ θείου πνεύματος, ὃ καταμεῖναι μέχρι τοῦ παντὸς αἰῶνος ἐν πολυσχιδεῖ καὶ πολυμόρφῳ ψυχῇ σαρκῶν ὄχλον βαρύτατον ἄχθος ἀνημμένη δυσεργότατον εἶπεν εἶναι. μετ’ ἐκεῖνο δὴ τὸ πνεῦμα οἱ ἄγγελοι πρὸς τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων εἰσίασιν.

ἕως μὲν γὰρ ἐλλάμπουσι τῇ ψυχῇ καθαράι φρονήσεως αὐγαί, δι’ ὧν τὸν θεὸν καὶ τὰς αὐτοῦ δυνάμεις ὁρᾷ ὁ σοφός, οὐδεὶς τῶν ψευδαγγελοῦντων ἐπεισέρχεται τῷ λογισμῷ, ἀλλ’ ἔξω περιρραντηρίων ἅπαντες εἴργονται· ὅταν δὲ ἀμυδρωθὲν ἐπισκιασθῇ τὸ διανοίας φῶς, οἱ τοῦ σκοτούς ἐταῖροι παρενημερήσαντες πάθεσι τοῖς κατεαγόσι καὶ τεθηλυμένοις, ἅς θυγατέρας εἴρηκεν ἀνθρώπων, συνέρχονται καὶ γεννώσιν ἑαυτοῖς, οὐ τῷ θεῷ.

τὰ μὲν γὰρ οἰκεῖα τοῦ θεοῦ γεννήματα αἱ ὁλόκληροι ἀρεταί, τὰ δὲ συγγενῇ φαύλων αἱ ἀνάρμοστοι κακίαι. μάθε δ’, εἰ θέλεις, ὧ διάνοια, τὸ μὴ ἑαυτῇ γεννᾶν οἶόν ἐστι παρὰ Ἀβραὰμ τοῦ τελείου, ὃς τὸ ἀγαπητὸν καὶ μόνον τῆς ψυχῆς ἔγγονον γνήσιον, τῆς αὐτομαθοῦς σοφίας εἰκόνα ἐναργεστάτην, ἐπὶ κλήσιν Ἰσαάκ, ἀνάγει θεῷ καὶ ἀποδίδωσι μετὰ πάσης εὐθυμίας ἀναγκαῖον καὶ ἀρμόττον χαριστήριον συμποδίσας, ὡς φησιν ὁ νόμος (Gen. 22, 2. 9), τὸ καινουργηθὲν ἱερεῖον, ἥτοι παρόσον ἐπ’ οὐδενὸς θνητοῦ βαίνειν ἅπαξ ἐπιθειάσας ἡξίου, ἢ παρόσον ἀνίδρυτον καὶ

ἄστατον κατεΐδε τὴν γένεσιν, ὅτε τὴν περὶ τὸ ὄν ἀνενδοίαστον ἔγνω βεβαιότητα, ἣ λέγεται πεπιστευκέναι (Gen. 15, 6).

Κεφ. II

τούτου γίνεται μαθητὶς καὶ διάδοχος Ἄννα, τῆς τοῦ θεοῦ δώρημα σοφίας· ἐρμηνεύεται γὰρ χάρις αὐτῆς. ἐπειδὴ γὰρ ἐγκύμων ἐγένετο παραδεξαμένη θείας γονὰς καὶ τελεσφόροις ἐχρήσατο ὡδίσι, τὸν τεταγμένον ἐν τῇ τοῦ θεοῦ τάξει τρόπον ἀποκυήσασα, ὃν ἐπεφήμισε Σαμουήλ – καλεῖται δ’ ἐρμηνευθεὶς τεταγμένος θεῷ – , λαβοῦσα ἀνταποδίδωσι τῷ δόντι μηδὲν ἴδιον ἑαυτῆς κρίνουσα ἀγαθόν, ὃ μὴ χάρις ἐστὶ θεία.

λέγει γὰρ ἐν τῇ πρώτῃ τῶν βασιλειῶν αὕτη τὸν τρόπον τοῦτον· “δίδωμί σοι αὐτὸν δοτόν” (I Reg. 1, 28), ἐν ἴσῳ τῷ δοτὸν ὄντα, ὥστ’ εἶναι “τὸν δεδομένον δίδωμι”, κατὰ τὸ ἱερώτατον Μωυσέως γράμμα τοῦτο· “τὰ δῶρά μου, δόματά μου, καρπώματά μου διατηρήσετε προσφέρειν ἐμοί” (Num. 28, 2).

τίνι γὰρ εὐχαριστητέον ἄλλῳ πλὴν θεῷ; διὰ τίνων δὲ ὅτι μὴ διὰ τῶν ὑπ’ αὐτοῦ δοθέντων; οὐδὲ γὰρ ἄλλων εὐπορῆσαι δυνατόν. χρεῖος δ’ οὐδενὸς ὧν κελεύει προσφέρειν αὐτῷ τὰ ἑαυτοῦ δι’ ὑπερβολὴν τῆς πρὸς τὸ γένος ἡμῶν εὐεργεσίας· μελετήσαντες γὰρ εὐχαριστητικῶς ἔχειν καὶ τιμητικῶς αὐτοῦ καθαρεύσομεν ἀδικημάτων ἐκνιψάμενοι τὰ καταρρυπαίνοντα τὸν βίον ἔν τε λόγοις καὶ ἐννοίαις καὶ ἔργοις.

καὶ γὰρ εὐθὺς εἰς μὲν τὰ ἱερὰ μὴ ἐξεῖναι βαδίζειν, ὃς ἂν μὴ πρότερον λουσάμενος φαιδρύνηται τὸ σῶμα, εὐχεσθαι δὲ καὶ θύειν ἐπιχειρεῖν ἔτι κεκληλιδωμένη καὶ πεφυρμένη

διανοίᾳ. καίτοι τὰ μὲν ἱερὰ λίθων καὶ ξύλων ἀψύχου τῆς ὕλης πεποίηται, καθ' αὐτὸ δὲ καὶ τὸ σῶμα ἄψυχον· ἀλλ' ὅμως ὄν ἄψυχον ἀψύχων οὐ προσάψεται μὴ περιρραντηρίοις καὶ καθαροῖς ἀγνευτικοῖς χρησάμενον, ὑπομενεῖ δέ τις τῷ θεῷ προσελθεῖν ἀκάθαρτος ὢν ψυχὴν τὴν ἑαυτοῦ τῷ καθαρωτάτῳ, καὶ ταῦτα μὴ μέλλων μετανοήσκειν;

ὁ μὲν γὰρ πρὸς τῷ μηδὲν ἐπεξεργάσασθαι κακὸν καὶ τὰ παλαιὰ ἐκνίψασθαι δικαιοῦσας γενηθῶς προσίτω, ὁ δ' ἄνευ τούτων δυσκάθαρτος ὢν ἀφιστάσθω· λήσεται γὰρ οὐδέποτε τὸν τὰ ἐν μυχοῖς τῆς διανοίας ὁρῶντα καὶ τοῖς ἀδύτοις αὐτῆς ἐμπεριπατοῦντα.

Κεφ. III

τῆς μέντοι θεοφιλοῦς ψυχῆς δεῖγμα ἐναργέστατόν ἐστι καὶ τὸ ᾄσμα, ἐν ᾧ περιέχεται τὸ “στεῖρα ἔτεκεν ἑπτὰ, ἡ δὲ πολλὴ ἐν τέκνοις ἡσθένησε” (I Reg. 2, 5)· καίτοι γε ἐνός ἐστι μήτηρ τοῦ Σαμουὴλ ἡ λέγουσα.

πῶς οὖν ἑπτὰ τετοκένοι φησὶν, εἰ μή τι μονάδα ἐβδομάδι τὴν αὐτὴν φυσικώτατα νομίζει, οὐ μόνον ἐν ἀριθμοῖς, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τοῦ παντὸς ἀρμονίᾳ καὶ ἐν τοῖς τῆς ἐναρέτου λόγοις ψυχῆς; ὁ γὰρ τεταγμένος μόνῳ θεῷ Σαμουήλ, ἄλλῳ δὲ τὸ παράπαν συνιὼν μηδενί, κατὰ τὸ ἐν καὶ τὴν μονάδα, τὸ ὄντως ὄν, κεκόσμηται.

αὕτη δ' ἡ κατάστασις ἐστὶν ἐβδομάδος, ἀναπαυομένης ἐν θεῷ ψυχῆς καὶ περὶ μηδὲν τῶν θνητῶν ἔργων ἔτι πονουμένης, κατὰ ἀπόλειψιν ἐξάδος, ἣν ἀπένειμε τοῖς τὰ πρωτεῖα λαβεῖν μὴ δυνηθεῖσι, δευτερείων δ' ἐξ ἀνάγκης μεταποιουμένοις.

τὴν μὲν οὖν στεῖραν, οὐ τὴν ἄγονον, ἀλλὰ τὴν στερρὰν καὶ ἔτι σφριγῶσαν, τοὺς διὰ καρτερίας καὶ ἀνδρείας καὶ ὑπομονῆς ἐπὶ κτήσει τοῦ ἀρίστου διαθλοῦσαν ἄθλους, ἑβδομάδι τὴν ἰσότημον μονάδα τίκτειν εἰκὸς ἦν· εὐτοκος γὰρ καὶ εὐπαις ἡ φύσις.

τὴν δὲ πολλὴν ἀσθενεῖν ἐν τέκνοις εἶπεν ἀψευδῶς καὶ σφόδρα ἐναργῶς· ὅταν γὰρ μία οὔσα ψυχὴ πολλὰ ὠδίνῃ τοῦ ἐνὸς ἀποστᾶσα, μυρία κατὰ τὸ εἰκὸς γίνεται, κᾶπειτα πλήθει τέκνων ἐξηρητημένων βαρυνομένη καὶ πιεζομένη – ἔστι δὲ ἡλιτόμηνα καὶ ἀμβλωθρίδια τὰ πλεῖστα αὐτῶν – ἐξασθενεῖ.

τίκτει μὲν γὰρ τὰς πρὸς σχήματα καὶ χρώματα δι’ ὀφθαλμῶν ἐπιθυμίας, τίκτει δὲ τὰς πρὸς φωνὰς δι’ ὠτων, ἐγκύμων δ’ ἐστὶ καὶ τῶν γαστρὸς καὶ τῶν ὑπ’ αὐτήν, ὥστε πολλῶν ἐκκρεμαμένων ἐγγόνων βαρύτατον ἄχθος φέρουσα παρίεται καὶ χεῖρας ὑπ’ ἀσθενείας καθεῖσα ἀπολέγεται. τοῦτον μὲν δὴ τὸν τρόπον ἡττησθαι συμβαίνει πᾶσιν, ὅσοι φθαρτοῖς ἑαυτοῖς φθαρτὰ γεννώσιν.

Κεφ. IV

ἔνιοι δ’ οὐχ ἦτταν μόνον ἀλλὰ καὶ θάνατον ὑπὸ φιλαυτίας ἀνεδέξαντο. ὁ γοῦν Αὐνάν, “αἰσθόμενος ὅτι οὐκ αὐτῷ ἔσται τὸ σπέρμα” (Gen. 38, 9), οὐ πρότερον ἐπαύσατο τὸ λογικόν, ὅπερ ἄριστον τῶν ὄντων γένος ἐστὶ, διαφθείρων ἢ καὶ αὐτὸς ἀνεδέξατο φθορὰν παντελεῖ, σφόδρα ὀρθῶς καὶ προσηκόντως·

εἰ γὰρ ἅπαντα πράξουσιν τινες αὐτῶν ἕνεκα, μὴ γονέων τιμῆς, μὴ παίδων εὐκοσμίας, μὴ σωτηρίας πατρίδος, μὴ νόμων φυλακῆς, μὴ ἐθῶν βεβαιότητος, μὴ ἰδίων μὴ κοινῶν ἐπανορθώσεως, μὴ ἱερῶν ἀγιστείας, μὴ τῆς πρὸς θεὸν

εὐσεβείας ἐπιστρεφόμενοι, κακοδαιμονήσουσιν.

ἐνὸς γὰρ ὧν εἶπον χάριν ἀντικαταλλάξασθαι καὶ αὐτὸ τὸ ζῆν εὐκλεές, οἱ δ' ἄρα καὶ ἀθρόων τῶν οὕτω περιμαχίτων φασίν, εἰ μὴ τινα ἡδονὴν μέλλοι περιποιεῖν, κατολιγώρησιν. τοιγάρτοι πονηρὰν εἰσήγησιν ὁ ἀδέκαστος θεὸς ἐκφύλου δόγματος, ἐπὶ κλησιν Αὐνάν, ἐκποδῶν ἀνελεῖ.

παραιτητέοι δὴ πάντες οἱ γεννῶντες αὐτοῖς, τὸ δ' ἐστὶν ὅσοι τὸ ἴδιον λυσιτελεῖς μόνον θηρώμενοι τῶν ἄλλων ὑπερορῶσιν, ὥσπερ αὐτοῖς μόνοις φύντες, οὐχὶ δὲ μυρίοις ἄλλοις, πατρί, μητρί, γυναικί, τέκνοις, πατρίδι, ἀνθρώπων γένει, εἰ δὲ δεῖ προελθόντας τι περαιτέρω φάναι, οὐρανῶ, γῆ, τῷ παντὶ κόσμῳ, ἐπιστήμαις, ἀρεταῖς, τῷ πατρὶ καὶ ἡγεμόνι τῶν συμπάντων· ὧν ἐκάστῳ κατὰ δύναμιν ἀπονεμητέον τὸ ἀρμόττον μὴ τὰ πάντα προσθήκην ἑαυτοῦ, ἑαυτὸν δὲ τῶν πάντων νομίζοντα.

Κεφ. V

Τούτων μὲν δὴ ἄλλις, τὰ δ' ἀκόλουθα τῷ λόγῳ συνυφήνωμεν. “ιδῶν” οὖν φησι “κύριος ὁ θεὸς ὅτι ἐπληθύνθησαν αἱ κακίαι τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ πᾶς τις διανοεῖται ἐν τῇ καρδίᾳ ἐπιμελῶς τὰ πονηρὰ πάσας τὰς ἡμέρας, ἐνεθυμήθη ὁ θεός, ὅτι ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ διενοήθη. καὶ εἶπεν ὁ θεός· ἀπαλείψω τὸν ἄνθρωπον ὃν ἐποίησα ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς” (Gen. 6, 5-7).

ἴσως τινὲς τῶν ἀνεξετάστων ὑποτοπήσουσι τὸν νομοθέτην αἰνίττεσθαι, ὅτι ἐπὶ τῇ γενέσει τῶν ἀνθρώπων ὁ δημιουργὸς μετέγνω κατιδὼν τὴν ἀσέβειαν αὐτῶν, ἥς χάριν αἰτίας ἐβουλήθη σύμπαν διαφθεῖραι τὸ γένος. ἀλλ' ἴστωσαν ὅτι ταῦτα δοξάζοντες ἐπελαφρίζουσι καὶ ἐπικουφίζουν τὰ τῶν παλαιῶν ἐκείνων ἁμαρτήματα δι' ὑπερβολὴν τῆς περὶ

αὐτοὺς ἀθεότητος.

τί γὰρ ἂν ἀσέβημα μεῖζον γένοιτο τοῦ ὑπολαμβάνειν τὸν ἄτρεπτον τρέπεσθαι; καίτοι τινῶν ἀξιούντων μηδὲ πάντας ἀνθρώπους ταῖς γνώμας ἐπαμφοτερίζειν· τοὺς γὰρ ἀδόλως καὶ καθαρῶς φιλοσοφήσαντας μέγιστον ἐκ τῆς ἐπιστήμης ἀγαθὸν εὗρασθαι τὸ μὴ τοῖς πράγμασι συμμεταβάλλειν, ἀλλὰ μετὰ στερρότητος ἀκλινοῦς καὶ παγίου βεβαιότητος ἅπασι τοῖς ἀρμόττουσιν ἐγχειρεῖν.

Κεφ. VI

ἀρέσκει δὲ καὶ τῷ νομοθέτῃ τὸν τέλειον ἡρεμίας ἐφίεσθαι· τὸ γὰρ εἰρημένον τῷ σοφῷ ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ “σὺ δὲ αὐτοῦ στήθι μετ’ ἐμοῦ” (Deut. 5, 31) τὸ ἀκλινὲς καὶ ἀρρεπὲς τῆς γνώμης καὶ ἰδρυμένον πάντῃ σαφέστατα παρίστησι.

τῷ γὰρ ὄντι θαυμάσιον, ὥσπερ τινὰ λύραν τὴν ψυχὴν μουσικῶς ἀρμοσάμενον οὐκ ὀξέσι καὶ βαρέσι τοῖς φθόγγοις, ἀλλ’ ἐπιστήμη μὲν τῶν ἐναντίων, χρήσει δὲ τῶν ἀμεινόνων, μήτε ἐπιτεῖναι προσυπερβάλλοντα μήτε ἀνεῖναι μαλθάξαντα τὴν ἀρετῶν καὶ τῶν φύσει καλῶν ἀρμονίαν, δι’ ἴσου δ’ αὐτὴν φυλάξαντα κροτεῖν καὶ ἐπιψάλλειν ἐμμελῶς.

ὄργανον γὰρ τελεώτατον ὑπὸ φύσεως δημιουργηθὲν ἀρχέτυπον τῶν χειροκμήτων τοῦτό γε· ὅπερ εἰ καλῶς ἀρμοσθεῖη, τὴν πασῶν ἀρίστην συμφωνίαν ἀπεργάσεται, ἥτις οὐκ ἐν κλάσει καὶ τόνοις ἐμμελοῦς φωνῆς, ἀλλ’ ἐν ὁμολογίᾳ τῶν κατὰ τὸν βίον πράξεων ἔχει τὸ τέλος.

ὅπου γοῦν ἀνθρώπων ψυχὴ τὸν πολὺν κλύδωνα καὶ σάλον, ὃν καταρραγὲν σφοδρὸν πνεῦμα τὸ κακίας αἰφνίδιον ἡγειρεν, ἐπιστήμης καὶ σοφίας αὖραις ἀποτίθεται

καὶ τὸ κυμαῖνον καὶ παρωδηκὸς ὑφεῖσα νηνέμῳ εὐδία
χρωμένη γαληνιάζει, εἴτ' ἐνδοιάζεις, ὅτι ὁ ἄφθαρτος καὶ
μακάριος καὶ τῶν ἀρετῶν καὶ αὐτῆς τελειότητος καὶ
εὐδαιμονίας ἀνημμένος τὸ κράτος οὐ χρῆται γνώμης
μεταβολῇ, μένει δὲ ἐφ' ὧν ἐξ ἀρχῆς ἐβουλεύσατο οὐδὲν
αὐτῶν μετατιθεῖς;

ἀνθρώποις μὲν οὖν τὸ εὐμετάβολον ἢ διὰ τὴν ἐν αὐτοῖς ἢ
διὰ τὴν ἐκτὸς ἀβεβαιότητα συμβαίνειν ἀνάγκη· οἷον οὕτως
φίλους ἐλόμενοι πολλάκις καὶ βραχύν τινα αὐτοῖς
συνδιατρίψαντες χρόνον, οὐδὲν ἐγκαλεῖν ἔχοντες
ἀπεστράφημεν, ὡς εἰς ἐχθρῶν ἢ ἀγνουμένων γοῦν τάξιν
ἐμβιβάσαι.

τοῦτο τὸ ἔργον κούφην εὐχέρειαν ἡμῶν αὐτῶν ἐλέγχει
τάς ἐξ ἀρχῆς ὑποθέσεις ἀδυνατούντων κραταιῶς
διαφυλάττειν· ὁ δὲ θεὸς οὐχ ἀψίκορος, καὶ μὴν ἔστιν ὅτε
διανοοῦμεθα μὲν ἐπιμένειν κριτηρίοις τοῖς αὐτοῖς, οἱ δὲ
προσελθόντες οὐκ ἔμειναν ἐν ὁμοίῳ, ὥστ' ἐξ ἀνάγκης καὶ
αἱ ἡμέτεραι γινώμαι συμμετέβαλον.

προϊδέσθαι γὰρ ἢ μελλόντων πραγμάτων συντυχίας ἢ
γνώμας ἐτέρων ἀνθρώπων ὄντα ἀμήχανον, τῷ δὲ θεῷ ὡς ἐν
αὐγῇ καθαρᾷ πάντα ἀρίδηλα. καὶ γὰρ ἄχρι τῶν ψυχῆς
μυχῶν φθάσας, ἃ τοῖς ἄλλοις ἐστὶν ἀόρατα τηλαυγῶς
πέφυκε καθαροᾶν, καὶ προμηθεῖα καὶ προνοῖα χρώμενος,
οἰκείαις ἀρεταῖς, οὐδὲν ἀπελευθεριάζειν καὶ ἔξω τῆς
ἐαυτοῦ καταλήψεως βαίνειν ἐᾷ· ἐπειδὴ περ οὐδ' ἡ τῶν
μελλόντων ἀδηλότης αὐτῷ συμβατὴ· οὔτε γὰρ ἄδηλον οὔτε
μέλλον οὐδὲν θεῷ.

δῆλον μὲν οὖν, ὅτι καὶ τῶν γεννηθέντων τὸν φυτεύσαντα
καὶ τῶν δημιουργηθέντων τὸν τεχνίτην καὶ τὸν ἐπίτροπον

τῶν ἐπιτροπευομένων ἐπιστήμονα [ἀναγκαῖον] εἶναι δεῖ. ὁ δὲ θεὸς πατὴρ καὶ τεχνίτης καὶ ἐπίτροπος τῶν ἐν οὐρανῷ τε καὶ κόσμῳ πρὸς ἀλήθειάν ἐστι. καὶ μὴν τά γε μέλλοντα συσκιάζεται ὑπὸ τοῦ αὐθις χρόνου, τοτὲ μὲν βραχεῖ, τοτὲ δὲ μακρῷ διαστήματι.

δημιουργὸς δὲ καὶ χρόνου θεός· καὶ γὰρ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ πατὴρ – πατὴρ δὲ χρόνου κόσμος – τὴν κίνησιν αὐτοῦ γένεσιν ἀποφήνας ἐκείνου· ὥστε υἱωνοῦ τάξιν ἔχειν πρὸς θεὸν τὸν χρόνον. ὁ μὲν γὰρ κόσμος οὗτος νεώτερος υἱὸς θεοῦ, ἅτε αἰσθητὸς ὢν· τὸν γὰρ πρεσβύτερον [οὐδένα εἶπε] – νοητὸς δ’ ἐκεῖνος – πρεσβείων ἀξιώσας παρ’ ἑαυτῷ καταμένειν διανοήθη.

οὗτος οὖν ὁ νεώτερος υἱὸς ὁ αἰσθητὸς κινηθεὶς τὴν χρόνου φύσιν ἀναλάμψαι καὶ ἀνασχεῖν ἐποίησεν· ὥστε οὐδὲν παρὰ θεῷ μέλλον τῷ καὶ τὰ τῶν χρόνων ὑπηγμένῳ πέρατα. καὶ γὰρ οὐ χρόνος, ἀλλὰ τὸ ἀρχέτυπον τοῦ χρόνου καὶ παράδειγμα αἰῶν ὁ βίος ἐστὶν αὐτοῦ· ἐν αἰῶνι δὲ οὔτε παρελήλυθεν οὐδὲν οὔτε μέλλει, ἀλλὰ μόνον ὑφέστηκεν.

Κεφ. VII

Ἰκανῶς οὖν διειλεγμένοι περὶ τοῦ μὴ χρῆσθαι μετανοία τὸ ὃν ἀκολούθως ἀποδώσομεν, τί ἐστὶ τὸ “ἐνεθυμήθη ὁ θεὸς ὅτι ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ τῆς γῆς καὶ διανοήθη” (Gen. 6, 6).

ἔννοιαν καὶ διανόησιν, τὴν μὲν ἐναποκειμένην οὔσαν νόησιν, τὴν δὲ νοήσεως διέξοδον, βεβαιωτάτας δυνάμεις ὁ ποιητὴς τῶν ὅλων κληρωσάμενος καὶ χρώμενος ἀεὶ ταύταις τὰ ἔργα ἑαυτοῦ καταθεᾶται. τὰ μὲν δὴ μὴ λείποντα τὴν τάξιν τῆς πειθαρχίας ἔνεκα ἐπαινεῖ, τὰ δὲ μεθιστάμενα τῇ κατὰ λιποτακτῶν ὠρισμένη μετέρχεται δίκη.

τῶν γὰρ σωμάτων τὰ μὲν ἐνεδήσατο ἕξει, τὰ δὲ φύσει, τὰ δὲ ψυχῇ, τὰ δὲ λογικῇ ψυχῇ. λίθων μὲν οὖν καὶ ξύλων, ἃ δὴ τῆς συμφυΐας ἀπέσπασται, δεσμὸν κραταιότατον ἔξιν εἰργάζετο· ἡ δὲ ἐστὶ πνεῦμα ἀναστρέφον ἐφ' ἑαυτό· ἄρχεται μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν μέσων ἐπὶ τὰ πέρατα τείνεσθαι, ψαῦσαν δὲ ἄκρας ἐπιφανείας ἀνακάμπει πάλιν, ἄχρις ἂν ἐπὶ τὸν αὐτὸν ἀφίκηται τόπον, ἀφ' οὗ τὸ πρῶτον ὠρμήθη·

ἔξωος ὁ συνεχῆς οὗτος δίαυλος ἄφθαρτος, ὃν οἱ δρομεῖς ἀπομιμούμενοι ταῖς τριετηρίσιν ἐν τοῖς ἀνθρώπων ἀπάντων κοινοῖς θεάτροις ὡς μέγα δὴ καὶ λαμπρὸν καὶ περιμάχητον ἔργον ἐπιδείκνυνται.

Κεφ. VIII

τὴν δὲ φύσιν ἀπένειμε τοῖς φυτοῖς κερασάμενος αὐτὴν ἐκ πλείστων δυνάμεων, θρεπτικῆς τε καὶ μεταβλητικῆς καὶ αὐξητικῆς. καὶ γὰρ τρέφεται τροφῆς ὄντα χρεῖα, τεκμήριον δέ· τὰ μὴ ἀρδόμενα φθίνει καὶ ἀφαιαίνεται, ὥσπερ αὖ τὰ ποτιζόμενα ἐμφανῶς αὖξεται· τὰ γὰρ τέως διὰ βραχύτητα χαμαίζηλα ἐξαίφνης ἀναδραμόντα ἔρρη γίνεται περιμηκέστατα.

τί χρὴ λέγειν περὶ μεταβολῆς αὐτῶν; ταῖς μὲν γὰρ χειμεριναῖς τροπαῖς τὰ πέταλα μαρανθέντα εἰς τοῦδαφος χεῖται, οἳ τε ἐν ταῖς κληματίσι λεγόμενοι πρὸς τῶν γεωπόνων ὀφθαλμοὶ καθάπερ ἐν τοῖς ζώοις καταμύουσι, τὰ τε πρὸς τὰς ἐκφύσεις στόμια πάντα ἔσφιγκται τῆς φύσεως εἴσω τότε συνειλημμένης καὶ ἡσυχάζουσης, ἵνα διαπνεύσασα οἷά τις ἀθλητῆς προηγωνισμένος καὶ συλλαξαμένη τὴν ἰδίαν ἰσχὺν πρὸς τοὺς ἐθάδας ἄθλους ἐξ ὑπαρχῆς ἀπαντᾷ.

γίνεται δὲ τοῦτο ταῖς ἐαριναῖς καὶ κατὰ θέρος ὥραις· ὥσπερ γὰρ ἐκ βαθέος ὕπνου περιαναστᾶσα τοὺς τε ὀφθαλμοὺς διοίγνυσι τὰ τε μεμυκότα τῶν στομίων ἀναστείλασα εὐρύνυει, ὧν δ' ἐστὶν ἐγκύμων πάντα ἀποτίκτει, πέταλα καὶ κληματίδας, ἔλικας, οἶναρα, καρπὸν ἐπὶ πᾶσιν· εἴθ' ὅταν τελεσθῇ, παρέχεται τὰς τροφὰς οἷα μήτηρ τῷ γενομένῳ διὰ τινων ἀφανῶν πόρων, οἱ τοῖς ἐν γυναιξὶ μαστοῖς ἀναλογοῦσι, καὶ οὐ πρότερον παύεται τρέφουσα ἢ τὸν καρπὸν τελεσφορηθῆναι·

τελεσφορεῖται δὲ ὁ πεπανθεὶς ἄκρως, ἡνίκα, κἂν μηδεὶς δρέπηται, τῆς συμφύας αὐτὸς ἐπείγεται διαζεύγνυσθαι ἅτε μηκέτι τροφῶν τῶν ἀπὸ τῆς τεκούσης δεόμενος, ἱκανὸς δ' ὧν, εἰ χώρας ἀγαθῆς ἐπιλάχοι, σπεῖρειν καὶ γεννᾶν ὅμοια τοῖς φυτεύσασιν.

Κεφ. ΙΧ

ψυχὴν δὲ φύσεως τρισὶ διαλλάττουσαν ὁ ποιῶν ἐποίει, αἰσθήσει, φαντασίᾳ, ὁρμῇ· τὰ μὲν γὰρ φυτὰ ἀόρμητα, ἀφάνταστα, αἰσθήσεως ἀμέτοχα, τῶν δὲ ζώων ἕκαστον ἀθρόων μετέχει τῶν εἰρημένων.

αἰσθησις μὲν οὖν, ὥς αὐτό που δηλοῖ τοῦνομα, εἴσθεσίς τις οὕσα τὰ φανέντα ἐπαισφέρει τῷ νῷ· τούτῳ γάρ, ἐπειδὴ μέγιστόν ἐστι ταμεῖον καὶ πανδεχές, πάνθ' ὅσα δι' ὀράσεως καὶ ἀκοῆς καὶ τῶν ἄλλων αἰσθητικῶν ὀργάνων ἐντίθεται καὶ ἐναποθησαυρίζεται.

φαντασία δὲ ἐστὶ τύπωσις ἐν ψυχῇ· ὧν γὰρ εἰσήγαγεν ἐκάστη τῶν αἰσθήσεων, ὥσπερ δακτύλιός τις ἢ σφραγὶς ἐναπεμάξατο τὸν οἰκεῖον χαρακτῆρα· κηρῷ δὲ ἐοικῶς ὁ νοῦς τὸ ἐκμαγεῖον δεξάμενος ἄκρως παρ' ἐαυτῷ φυλάττει, μέχρις ἂν ἡ ἀντίπαλος μνήμη τὸν τύπον λεάνασα λήθῃ

ἀμυδρὸν ἐργάσῃται ἢ παντελῶς ἀφανίση.

τὸ δὲ φανέν καὶ τυπῶσαν τοτὲ μὲν οἰκείως τοτὲ δὲ ὡς ἑτέρως διέθηκε τὴν ψυχὴν. τοῦτο δὲ αὐτῆς τὸ πάθος ὁρμὴ καλεῖται, ἣν ὀριζόμενοι πρώτην ἔφασαν εἶναι ψυχῆς κίνησιν. τοσοῦτοις μὲν δὴ ζῶα προὔχει φυτῶν· ἴδωμεν δὲ τίνι τῶν ἄλλων ζώων ὑπερβέβληκεν ἄνθρωπος.

ἐξαίρετον οὗτος τοίνυν γέρας ἔλαχε διάνοιαν, ἣ τὰς ἀπάντων φύσεις σωμάτων τε ὁμοῦ καὶ πραγμάτων εἴωθε καταλαμβάνειν.

Κεφ. X

καθάπερ γὰρ ἐν μὲν τῷ σώματι τὸ ἡγεμονικὸν ὄψις ἐστίν, ἐν δὲ τῷ παντὶ ἡ τοῦ φωτὸς φύσις, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τῶν ἐν ἡμῖν τὸ κρατιστεῦον ὁ νοῦς·

ψυχῆς γὰρ ὄψις οὗτος οἰκείαις περιλαμβόμενος ἀνγαῖς, δι' ὧν ὁ πολὺς καὶ βαθὺς ζόφος, ὃν κατέχεεν ἄγνοια τῶν πραγμάτων, ἀνασκίδνυται. τοῦτο τῆς ψυχῆς τὸ εἶδος οὐκ ἐκ τῶν αὐτῶν στοιχείων, ἐξ ὧν τὰ ἄλλα ἀπετελεῖτο, διεπλάσθη, καθαρωτέρας δὲ καὶ ἀμείνονος ἔλαχε τῆς οὐσίας, ἐξ ἧς αἱ θεῖαι φύσεις ἐδημιουργοῦντο· παρὸ καὶ μόνον τῶν ἐν ἡμῖν εἰκότως ἄφθαρτον ἔδοξεν εἶναι διάνοια.

μόνην γὰρ αὐτὴν ὁ γεννήσας πατὴρ ἐλευθερίας ἡξίωσε, καὶ τὰ τῆς ἀνάγκης ἀνεῖς δεσμὰ ἄφετον εἶασε, δωρησάμενος αὐτῇ τοῦ πρεπωδεστάτου καὶ οἰκείου κτήματος αὐτῷ, τοῦ ἐκουσίου, μοῖραν, ἣν ἡδύνατο δέξασθαι· τὰ μὲν γὰρ ἄλλα ζῶα, ὧν ἐν ταῖς ψυχαῖς τὸ ἐξαιρούμενον εἰς ἐλευθερίαν νοῦς οὐκ ἔστι, καταζευχθέντα καὶ ἐγχαλινωθέντα πρὸς ὑπηρεσίαν ἀνθρώποις παραδέδοται ὥσπερ οἰκέται δεσπόταις, ὁ δὲ ἄνθρωπος

ἐθελουργοῦ καὶ αὐτοκελεύστου γνώμης λαχὼν καὶ προαιρετικάς χρώμενος τὰ πολλὰ ταῖς ἐνεργείαις εἰκότως ψόγον μὲν ἔσχεν ἐφ' οἷς ἐκ προνοίας ἀδικεῖ, ἔπαινον δὲ ἐφ' οἷς ἐκὼν κατορθοῖ.

τῶν μὲν γὰρ ἄλλων φυτῶν τε καὶ ζώων οὔτε αἱ εὐφορίαι ἐπαινεται οὐθ' αἱ κακοπραγίαι ψεκταί - τὰς γὰρ ἐφ' ἑκάτερα κινήσεις καὶ μεταβολὰς ἀπροαιρέτους καὶ ἀκουσίους ἔλαβον - , μόνη δὲ ἡ ἀνθρώπου ψυχὴ δεξαμένη παρὰ θεοῦ τὴν ἐκούσιον κίνησιν καὶ κατὰ τοῦτο μάλιστα ὁμοιωθεῖσα αὐτῷ, χαλεπῆς καὶ ἀργαλεωτάτης δεσποίνης, τῆς ἀνάγκης, ὡς οἷόν τε ἦν ἐλευθερωθεῖσα κατηγορίας ἀνδεόντως τυγχάνοι, ὅτι τὸν ἐλευθερώσαντα οὐ περιέπει· τοιγάρτοι τὴν κατ' ἀπελευθέρων ἀχαρίστων ἀπαραίτητον δίκην ὀρθότατα τίσει.

ὥστε “ἐνεθυμήθη καὶ διενεόηθη ὁ θεὸς” οὐχὶ νῦν πρῶτον, ἀλλ' ἐξέτι πάλαι παγίως καὶ βεβαίως, “ὅτι ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον”, τουτέστιν ὁποῖον αὐτὸν εἰργάσατο· εἰργάσατο γὰρ αὐτὸν ἄφετον καὶ ἐλεύθερον, ἐκουσίους καὶ προαιρετικάς χρησόμενον ταῖς ἐνεργείαις πρὸς τήνδε τὴν χρεῖαν, ἵνα ἐπιστάμενος ἀγαθὰ τε αὖ καὶ κακὰ καὶ καλῶν καὶ αἰσchrῶν λαμβάνων ἔννοιαν καὶ δικαίοις καὶ ἀδίκοις καὶ ὅλως τοῖς ἀπ' ἀρετῆς καὶ κακίας καθαρῶς ἐπιβάλλων αἰρέσει μὲν τῶν ἀμεινόνων, φυγῇ δὲ τῶν ἐναντίων χρῆται.

παρὸ καὶ λόγιόν ἐστι τοιοῦτον ἀναγεγραμμένον ἐν Δευτερονομίῳ· “ἰδοὺ δέδωκα πρὸ προσώπου σου τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον, τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν, ἔκλεξαι τὴν ζωὴν” (Deut. 30, 15. 19). οὐκοῦν ἀμφοτέρω διὰ τούτου παρίσταται, ὅτι καὶ ἐπιστήμονες τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν ἐναντίων γεγόνασιν ἄνθρωποι καὶ ὀφείλουσι πρὸ τῶν χειρόνων αἰρεῖσθαι τὰ κρεῖττω λογισμὸν ἔχοντες ἐν

ἐαυτοῖς ὥσπερ τινὰ δικαστὴν ἀδωροδόκητον, οἷς ἂν ὁ ὀρθὸς ὑποβάλλη λόγος πεισθησόμενον, οἷς δ' ἂν ὁ ἐναντίος ἀπειθήσουντα.

Κεφ. XI

Δεδηλωκότες οὖν ἀποχρώντως περὶ τούτων τὰ ἐξῆς ἴδωμεν. ἔστι δὲ ταῦτα· “ἀπαλείψω τὸν ἄνθρωπον ὃν ἐποίησα ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς, ἀπὸ ἀνθρώπου ἕως κτήνους, ἀπὸ ἐρπετῶν ἕως πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι ἐθυμώθη, ὅτι ἐποίησα αὐτόν” (Gen. 6, 7).

πάλιν τινὲς τῶν εἰρημένων ἀκούσαντες ὑπολαμβάνουσι θυμοῖς καὶ ὀργαῖς χρῆσθαι τὸ ὄν. ἔστι δ' οὐδενὶ ληπτὸν πάθει τὸ παράπαν· ἀσθενείας γὰρ ἀνθρωπίνης τὸ κηραίνειν ἴδιον, θεῷ δὲ οὔτε τὰ ψυχῆς ἄλογα πάθη οὔτε τὰ σώματος μέρη καὶ μέλη συνόλως ἐστὶν οἰκεῖα. λέγεται δὲ οὐδὲν ἦττον παρὰ τῷ νομοθέτῃ μέχρι τινὸς εἰσαγωγῆς τὰ τοιαῦτα, τοῦ νουθετῆσαι χάριν τοὺς ἑτέρως μὴ δυναμένους σωφρονίζεσθαι.

τῶν γὰρ ἐν ταῖς προστάξεσι καὶ ἀπαγορεύσεσι νόμων, οἷ δὴ κυρίως εἰσὶ νόμοι, δύο τὰ ἀνωτάτω πρόκειται κεφάλαια περὶ τοῦ αἰτίου, ἐν μὲν ὅτι “οὐχ ὡς ἄνθρωπος ὁ θεός” (Num. 23, 19), ἕτερον δὲ ὅτι ὡς ἄνθρωπος.

ἀλλὰ τὸ μὲν πρότερον ἀληθεία βεβαιοτάτη πεπίστωται, τὸ δ' ὕστερον πρὸς τὴν τῶν πολλῶν διδασκαλίαν εἰσάγεται· παρὸ καὶ λέγεται ἐπ' αὐτοῦ· “ὡς ἄνθρωπος παιδεύσει τὸν υἱὸν αὐτοῦ” (Deut. 1, 31)· ὥστε παιδείας ἕνεκα καὶ νουθεσίας, ἀλλ' οὐχὶ τῷ πεφυκέναι τοιοῦτον εἶναι λέλεκται.

τῶν γὰρ ἀνθρώπων οἱ μὲν ψυχῆς, οἱ δὲ σώματος γεγόνασιν φίλοι· οἱ μὲν οὖν ψυχῆς ἐταῖροι νοηταῖς καὶ ἀσωμάτοις φύσεσιν ἐνομιλεῖν δυνάμενοι οὐδεμιᾷ τῶν γεγονότων ἰδέα παραβάλλουσι τὸ ὄν, ἀλλ' ἐκβιβάσαντες αὐτὸ πάσης ποιότητος – ἐν γάρ τι τῶν εἰς τὴν μακαριότητα αὐτοῦ καὶ τὴν ἄκραν εὐδαιμονίαν ἦν τὸ ψιλὴν ἄνευ χαρακτῆρος τὴν ὑπαρξιν καταλαμβάνεσθαι – τὴν κατὰ τὸ εἶναι φαντασίαν μόνην ἐνεδέξαντο μὴ μορφώσαντες αὐτό.

οἱ δὲ συμβάσεις καὶ σπονδὰς πρὸς σῶμα θέμενοι, ἀδυνατοῦντες ἀπαμφιάσασθαι τὸ σαρκῶν περίβλημα καὶ μόνην καὶ καθ' ἑαυτὴν ἀπροσδεᾶ καὶ ἀπλὴν φύσιν ἰδεῖν ἀμιγῇ καὶ ἀσύγκριτον, οἷα περὶ ἑαυτῶν τοιαῦτα καὶ περὶ τοῦ πάντων αἰτίου διανοήθησαν, οὐ λογισάμενοι ὅτι τῷ μὲν ἐκ πλειόνων συνόδου δυνάμεων γενομένῳ πλειόνων ἔδει μερῶν πρὸς τὴν τῶν καθ' ἕκαστον χρεῖων ὑπηρεσίαν,

Κεφ. XII

ὁ δὲ θεὸς ἅτε ἀγέννητος ὢν καὶ τὰ ἄλλα ἀγαγὼν εἰς γένεσιν οὐδενὸς ἐδεήθη τῶν τοῖς γεννήμασι προσόντων·

ἐπεὶ καὶ τί φῶμεν; εἰ κέχρηται τοῖς ὀργανικοῖς μέρεσι, βάσεις μὲν ἔχει τοῦ προέρχεσθαι χάριν – βαδιεῖται δὲ ποῖ πεπληρωκῶς τὰ πάντα; καὶ πρὸς τίνα μηδενὸς ὄντος ἰσοτίμου; καὶ ἔνεκα τοῦ; οὐ γὰρ ὑγείας φροντίζων ὥσπερ καὶ ἡμεῖς – καὶ χεῖρας μέντοι πρὸς τὸ λαβεῖν τε καὶ δοῦναι· λαμβάνει μὲν δὴ παρ' οὐδενὸς οὐδέν – πρὸς γὰρ τῷ ἀνεπιδεεῖ καὶ τὰ σύμπαντα ἔχει κτήματα – , δίδωσι δὲ λόγῳ χρώμενος ὑπηρέτῃ δωρεῶν, ᾧ καὶ τὸν κόσμον εἰργάζετο.

ὁφθαλμῶν γε μὴν οὐκ ἐδεῖτο, οἷς ἄνευ φωτὸς αἰσθητοῦ κατάληψις οὐ γίνεται· τὸ δὲ αἰσθητὸν φῶς γενητόν, ἐώρα δὲ ὁ θεὸς καὶ πρὸ γενέσεως φωτὶ χρώμενος ἑαυτῷ.

τί δὲ δεῖ λέγειν περὶ τῶν τῆς τροφῆς ὀργάνων; εἰ γὰρ ταῦτ' ἔχει, καὶ τρέφεται καὶ πληρωθεὶς μὲν ἀποπατεῖ, παυσάμενος δὲ δεῖται πάλιν, καὶ τᾶλλα ὅσα τούτοις ἀκόλουθα οὐκ ἂν εἴποιμι· ἀσεβῶν αὗται μυθοποιαὶ λόγῳ μὲν ἀνθρωπόμορφον ἔργῳ δὲ ἀνθρωποπαθεὶς εἰσαγόντων τὸ θεῖον.

Κεφ. XIII

τίνος οὖν ἕνεκα Μωυσῆς βάσεις, χεῖρας, εἰσόδους, ἐξόδους φησὶν εἶναι μερὶ τὸ ἀγέννητον, τίνος δὲ χάριν ὅπλισιν τὴν πρὸς ἐχθρῶν ἄμυναν; ξιφηφοροῦντα γὰρ <εἰσάγει> καὶ βέλεσι χρώμενον καὶ πνεύμασι καὶ φθοροποιῶ πυρί - καταιγίδα καὶ κεραυνὸν ἑτέροις ὀνόμασι ταῦτα ποιηταὶ προσαγορεύοντες ὅπλα τοῦ αἰτίου φασὶν εἶναι - , πρὸς δὲ ἔτι ζῆλον, θυμόν, ὀργάς, ὅσα τούτοις ὅμοια ἀνθρωπολογῶν διεξέρχεται;

ἀλλὰ τοῖς πυκθανομένοις ἀποκρίνεται· ὧ οὔτοι, τῷ ἄριστα νομοθετήσονται τέλος ἐν δεῖ προκεῖσθαι, πάντας ὠφελῆσαι τοὺς ἐντυγχάνοντας. οἱ μὲν οὖν εὐμοίρου φύσεως λαχόντες καὶ ἀγωγῆς ἐν πᾶσιν ἀνυπαιτίου, τὴν μετὰ ταῦθ' ὁδὸν τοῦ βίου λεωφόρον καὶ εὐθεΐαν εὐρίσκοντες, ἀληθείᾳ συνοδοιπόρῳ χρώνται, παρ' ἧς μνηθέντες τὰ περὶ τοῦ ὄντος ἀψευδῆ μυστήρια τῶν γενέσεως οὐδὲν προσαναπλάττουσιν αὐτῷ.

τούτοις οἰκειότατον πρόκειται κεφάλαιον ἐν τοῖς ἱεροφαντηθεῖσι χρησιμοῖς, ὅτι “οὐχ ὡς ἄνθρωπος ὁ θεός”, ἀλλ' οὐδ' ὡς οὐρανὸς οὐδ' ὡς κόσμος· ποιά γὰρ εἶδη ταῦτά γε καὶ εἰς αἴσθησιν ἐρχόμενα, ὁ δ' ἄρα οὐδὲ τῷ νῶ καταληπτὸς ὅτι μὴ κατὰ τὸ εἶναι μόνον· ὕπαρξις γὰρ ἔσθ' ἦν καταλαμβάνομεν αὐτοῦ, τῶν δὲ γε χωρὶς ὑπάρξεως

οὐδέν.

Κεφ. XIV

οἱ δέ γε νωθεστέρα μὲν καὶ ἀμβλεία κεχρημένοι τῇ φύσει, περὶ δὲ τὰς ἐν παισὶ τροφὰς πλημμεληθέντες, ὅξυ καθορᾶν ἀδυνατοῦντες ἰατρῶν δέονται νουθετητῶν, οἷ πρὸς τὸ παρὸν πάθος τὴν οἰκείαν ἐπινοήσουσι θεραπείαν·

ἐπεὶ καὶ ἀναγώγοις καὶ ἄφροσιν οἰκέταις φοβερὸς δεσπότης ὠφέλιμος, τὰς γὰρ ἐπανατάσεις καὶ ἀπειλὰς αὐτοῦ δεδιότες ἄκοντες φόβῳ νουθετοῦνται. μανθανέτωσαν οὖν πάντες οἱ τοιοῦτοι τὰ ψευδῆ, δι' ὧν ὠφελήθουνται, εἰ μὴ δύνανται δι' ἀληθείας σωφρονίζεσθαι.

καὶ γὰρ τοῖς τὰ σώματα κάμνουσιν ἐπισφαλῶς οἱ δοκιμώτατοι τῶν ἰατρῶν τάληθῆ λαλεῖν οὐχ ὑπομένουσιν εἰδότες ἀθυμοτέρους μὲν ἐκ τούτου γενησομένους καὶ οὐ ῥωσθησομένην τὴν νόσον, ἐκ δὲ τῆς τῶν ἐναντίων παρηγορίας πραότερον τὰ ἐν χερσὶν οἷσοντας καὶ τὸ ἄρρώστημα λωφῆσον.

τίς γὰρ ἂν τῶν εὖ φρονούντων εἴποι τῷ θεραπευομένῳ· ὦ οὗτος, τετμήση, κεκαύση, ἀκρωτηριασθήση, κἂν εἰ μέλλοι ταῦτ' ἐξ ἀνάγκης ὑπομένειν; οὐδεὶς ἐρεῖ. προαναπεσὼν γὰρ τὴν γνώμην ἐκεῖνος καὶ νόσον ἑτέραν τῆς ψυχῆς ἀργαλεωτέραν τῆς προϋπούσης τοῦ σώματος προσλαβὼν ἄπερεῖ πρὸς τὴν θεραπείαν ἄσμενος, ἐκ δὲ τοῦ τὰ ἐναντία ἀπάτη τοῦ θεραπεύοντος προσδοκῆσαι τλητικῶς πάνθ' ὑποστήσεται, κἂν ἀλγεινότατα ᾗ τὰ σώζοντα.

γενόμενος οὖν τῶν τῆς ψυχῆς παθῶν καὶ νοσημάτων ἄριστος ἰατρὸς ὁ νομοθέτης ἐν ἔργον καὶ τέλος προὔθετο, αὐταῖς ῥίζαις τὰς τῆς διανοίας νόσους ἐκτεμεῖν, ἵνα μὴ τις

ὑπολειφθεῖσα βλάστην ἀρρωστήματος ἐνέγκῃ δυσιάτου.

τοῦτον δὴ τὸν τρόπον ἤλπισεν ἐκκόψαι δυνήσεσθαι, εἰ χρώμενον ἀπειλαῖς καὶ ἀγανακτήσεσι καὶ ἀπαραιτήτοις ὀργαῖς, ἔτι δὲ ἀμυντηρίοις ὅπλοις πρὸς τὰς κατὰ τῶν ἀδικούντων ἐπεξόδους εἰσαγάγοι τὸ αἷτιον· μόνως γὰρ οὕτως ὁ ἄφρων νουθετεῖται.

παρό μοι δοκεῖ τοῖς προειρημένοις δυσὶ κεφαλαίοις, τῷ τε “ὡς ἄνθρωπος” καὶ τῷ “οὐχ ὡς ἄνθρωπος ὁ θεὸς” ἕτερα δύο συνυφῆναι ἀκόλουθα καὶ συγγενῇ, φόβον τε καὶ ἀγάπην· τὰς γὰρ διὰ τῶν νόμων εἰς εὐσέβειαν ὁρῶ παρακελεύσεις ἀπάσας ἀναφερομένας ἢ πρὸς τὸ ἀγαπᾶν ἢ πρὸς τὸ φοβεῖσθαι τὸν ὄντα. τοῖς μὲν οὖν μήτε μέρος μήτε πάθος ἀνθρώπου περὶ τὸ ὄν νομίζουσιν, ἀλλὰ θεοπρεπῶς αὐτὸ δι’ αὐτὸ μόνον τιμῶσι τὸ ἀγαπᾶν οἰκειότατον, φοβεῖσθαι δὲ τοῖς ἑτέροις.

Κεφ. XV

Ἄ μὲν οὖν προκαταστήσασθαι τῆς ζητήσεως ἀρμόττον ἦν, τοιαῦτά ἐστιν. ἐπανιτέον δὲ ἐπὶ τὴν ἐξ ἀρχῆς σκέψιν, καθ’ ἣν ἠποροῦμεν, τίνα ὑπογράφει νοῦν τὸ “ἐθυμώθη ὅτι ἐποίησα αὐτούς”. ἴσως οὖν τοιοῦτόν τι βούλεται παραστήσαι, ὅτι οἱ μὲν φαῦλοι θυμῷ γεγόνασιν θεοῦ, οἱ δ’ ἀγαθοὶ χάριτι. καὶ γὰρ ἐξῆς φησι· “Νῶε δὲ εὔρε χάριν” (Gen. 6, 8).

τὸ δὲ κυριολογούμενον ἐπ’ ἀνθρώπων πάθος ὁ θυμὸς εὐθυβόλως εἴρηται τροπικώτερον ἐπὶ τοῦ ὄντος εἰς τὴν ἀναγκαιοτάτου πράγματος δήλωσιν, ὅτι πάνθ’ ὅσα δι’ ὀργὴν ἢ φόβον ἢ λύπην ἢ ἡδονὴν ἢ τι τῶν ἄλλων παθῶν πράττομεν, ὑπαίτια καὶ ἐπίληπτα ὁμολογουμένως ἐστίν, ὅσα δὲ μετ’ ὀρθότητος λόγου καὶ ἐπιστήμης, ἐπαινετά.

ὁρᾷς ὅση καὶ περὶ τὴν προφορὰν κέχρηται προφυλακῇ, “ὅτι ἐθυμώθην, ὅτι ἐποίησα αὐτοὺς” εἰπὼν, ἀλλ’ οὐ κατ’ ἀναστροφὴν· διότι ἐποίησα αὐτούς, ἐθυμώθην. τοῦτο μὲν γὰρ μεταννοῦντος ἦν, ὅπερ ἡ τὰ πάντα προμηθουμένη θεοῦ φύσις οὐκ ἀνέχεται, ἐκεῖνο δὲ δόγμα συνεκτικώτατον εἰσηγουμένου, ὅτι πηγὴ μὲν ἀμαρτημάτων θυμός, λογισμός δὲ κατορθωμάτων.

μεμνημένος δὲ τῆς περὶ πάντα τελείας ἀγαθότητος ἑαυτοῦ ὁ θεός, κἂν τὸ σύμπαν ἀνθρώπων πλῆθος ἐξ ἑαυτοῦ δι’ ὑπερβολὰς ἀμαρτημάτων περιπίπτῃ, τὴν δεξιὰν καὶ σωτήριον χεῖρα ὀρέγων ὑπολαμβάνει καὶ ἐξανίστησιν οὐκ ἐὼν εἰσάπαν φθορῆναι καὶ ἀφανισθῆναι τὸ γένος.

Κεφ. XVI

διὸ νῦν φησι τὸν Νῶε χάριν εὐρεῖν παρ’ αὐτῷ, ὅτε οἱ ἄλλοι φανέντες ἀχάριστοι τίνειν μέλλουσι δίκας, ἵνα τὸν σωτήριον ἔλεον ἀνακεράσῃται τῇ κατὰ ἀμαρτανόντων κρίσει· καθάπερ καὶ ὁ ὕμνωδὸς εἶπέ που· “ἔλεον καὶ κρίσιν ἄσομαί σοι” (Psalm. 100, 1)·

εἰ γὰρ βουληθεῖ ὁ θεὸς δικάσαι τῷ θνητῷ γένει χωρὶς ἐλέου, τὴν καταδικάζουσιν ψῆφον οἴσει μηδενὸς ἀνθρώπων τὸν ἀπὸ γενέσεως ἄχρι τελευτῆς βίον ἄπταιστον ἐξ ἑαυτοῦ δραμόντος, ἀλλὰ τὸ μὲν ἐκουσίως, τὸ δὲ ἀκουσίως χρησαμένου τοῖς ἐν ποσὶν ὀλισθήμασιν.

ἵν’ οὖν ὑπάρχῃ τὸ γένος, κἂν πολλὰ τῶν εἰδικῶν βύθια χωρῇ, τὸν ἔλεον ἀνακίρνησιν, ᾧ πρὸς εὐεργεσίας καὶ τῶν ἀναξίων χρῆται, καὶ οὐ μόνον δικάσας ἐλεεῖ, ἀλλὰ καὶ ἐλεήσας δικάζει· πρεσβύτερος γὰρ δίκης ὁ ἔλεος παρ’ αὐτῷ ἐστὶν ἅτε τὸν κολάσεως ἄξιον οὐ μετὰ τὴν δίκην, ἀλλὰ πρὸ δίκης εἰδότε.

Κεφ. XVII

διὰ τοῦτο ἐν ἐτέροις εἴρηται· “ποτήριον ἐν χειρὶ κυρίου, οἴνου ἀκράτου πλήρες κεράσματος” (Psalm. 74, 9)· καίτοι τό γε κεκραμένον οὐκ ἄκρατον. ἀλλ’ ἔχει λόγον ταῦτα φυσικώτατον καὶ τοῖς προειρημένοις ἀκόλουθον· ὁ γὰρ θεὸς ταῖς δυνάμεσι πρὸς μὲν ἑαυτὸν ἀκράτοις χρῆται, κεκραμέναις δὲ πρὸς γένεσιν· τὰς γὰρ ἀμιγεῖς θνητὴν ἀμήχανον φύσιν χωρῆσαι.

ἢ νομίζεις ἄκρατον μὲν τὴν ἡλίου φλόγα μὴ δύνασθαι θεαθῆναι – σβεσθήσεται γὰρ πρότερον ἢ ὅψις μαρμαρυγαῖς τῶν ἀκτῖνων ἀμυδρωθεῖσα ἢ προσβάλλουσα καταλήψεται· καίτοι καὶ ἥλιος ἐν ἣν ἔργον θεοῦ, μοῖρα οὐρανοῦ, πύλημα αἰθέριον – , τὰς δὲ ἀγενήτους ἄρα δυνάμεις ἐκεῖνας, αἱ περὶ αὐτὸν οὔσαι λαμπρότατον φῶς ἀπαστράπτουσιν, ἀκράτους περινοῆσαι δύνασθαι;

ὥσπερ οὖν τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας ἔτεινε μὲν ἀπ’ οὐρανοῦ μέχρι τερμάτων γῆς τὸ σφοδρὸν τῆς ἐν αὐταῖς θερμότητος ἀνεῖς καὶ χαλάσας ἀέρι ψυχρῷ – τοῦτο γὰρ αὐταῖς ἀνεκεράσατο, ὅπως τὸ αὐγοειδὲς ἀπὸ τοῦ φλογώδους πυρὸς ἀνασταλέν, τὴν μὲν τοῦ καίειν μεθιμμένον δύναμιν, τὴν δὲ τοῦ φωτίζειν περιέχον τῷ ταμιευομένῳ ἐν ταῖς ὥψεσι συγγενεῖ αὐτοῦ καὶ φίλῳ ὑπαντιάσαν ἀσπάσῃται· ἢ γὰρ τούτων ἐξ ἐναντίας εἰς ταῦτὸ σύνοδος τε καὶ δεξίωσις τὴν δι’ ὀράσεως ἀντίληψιν ἐργάζεται – , οὕτως ἐπιστήμην θεοῦ καὶ σοφίαν καὶ φρόνησιν καὶ δικαιοσύνην καὶ τῶν ἄλλων ἐκάστην ἀρετῶν τίς ἂν ἀκραιφνῇ δέξασθαι δύναίτο θνητὸς ὢν; ἀλλ’ οὐδ’ ὁ σύμπας οὐρανὸς τε καὶ κόσμος.

εἰδὼς τοίνυν ὁ δημιουργὸς τὰς περὶ αὐτὸν ἐν ἅπασι τοῖς ἀρίστοις ὑπερβολὰς καὶ τὴν τῶν γεγονότων, εἰ καὶ σφόδρα

μεγαλαυχοῖεν, φυσικὴν ἀσθένειαν οὔτε εὐεργετεῖν οὔτε κολάζειν ὥς δύναται βούλεται, ἀλλ' ὥς ἔχοντας ὁρᾷ δυνάμεως τοὺς ἐκατέρου μεθέξοντας.

εἰ δὴ τοῦ ἀνειμένου καὶ μεσότητος ἔχοντος τῶν δυνάμεων αὐτοῦ κράματος ἐμπεῖν καὶ ἀπολαῦσαι δυνηθείμεν, ἀποχρῶσαν ἂν εὐφροσύνην καρπωσαίμεθα, ἥς τελειοτέραν μὴ ζητεῖτω λαβεῖν τὸ ἀνθρώπων γένος· ἐδείχθησαν γὰρ αἱ ἀμιγεῖς καὶ ἄκρατοι καὶ τῷ ὄντι ἀκρότητες περὶ τὸ ὄν μόνον ὑπάρχουσαι.

Κεφ. XVIII

τοῖς δ' εἰρημένοις ὁμοίον ἐστὶ καὶ τὸ ἐτέρωθι λεχθὲν “ἅπαξ κύριος ἐλάλησε, δύο ταῦτα ἤκουσα” (Psalm. 61, 12). τὸ μὲν γὰρ ἅπαξ ἔοικε τῷ ἀκράτῳ – καὶ γὰρ τὸ ἄκρατον μονὰς καὶ ἡ μονὰς ἄκρατον – , τὸ δὲ δις τῷ κεκραμένῳ· τὸ γὰρ κεκραμένον οὐχ ἀπλοῦν ἄτε καὶ σύγκρισιν καὶ διάκρισιν ἐπιδεχόμενον.

μονάδας μὲν οὖν ἀκράτους ὁ θεὸς λαλεῖ· οὐ γάρ ἐστὶν ὁ λόγος αὐτῷ γεγωνὸς ἀέρος πληξίς ἀναμιγνύμενος ἄλλῳ τὸ παράπαν οὐδενί, ἀλλὰ ἀσώματος τε καὶ γυμνός, ἀδιαφορῶν μονάδος.

ἀκούομεν δ' ἡμεῖς δυάδι· τὸ γὰρ ἀφ' ἡγεμονικοῦ πνεῦμα διὰ τραχείας ἀναπεμπόμενον ἀρτηρίας τυποῦται μὲν ἐν στόματι ὥσπερ ὑπὸ δημιουργοῦ τινος γλώττης, φερόμενον δ' ἔξω καὶ ἀναμιχθὲν ἀέρι συγγενεῖ καὶ πληξάν αὐτὸν τὴν δυάδος κρᾶσιν ἀρμονίως ἀποτελεῖ· τὸ γὰρ συνηχοῦν ἐκ φθόγγων διαφερόντων δυάδι μεριστῇ τὸ πρῶτον ἀρμόζεται ὁξὺν καὶ βαρὺν τόνον ἐχούση.

παγκάλως οὖν τῷ πλήθει τῶν ἀδίκων λογισμῶν ἀντέθηκεν ἓνα τὸν δίκαιον, ἀριθμῶ μὲν ἐλάττονα δυνάμει δὲ πλείονα, ἵνα μὴ ταλαντεῦσαν ὥσπερ ἐπὶ πλάστιγγος βρίσῃ τὸ χειρόν, ἀλλὰ κράτει τῆς ἐναντίας πρὸς τὸ βέλτιον ῥοπῆς ἀνακουφισθὲν ἀσθενήσῃ.

Κεφ. XIX

Τί δὲ ἐστὶ τὸ “Νῶε εὗρε χάριν ἐναντίον κυρίου τοῦ θεοῦ” (Gen. 6, 8), συνεπισκεψώμεθα· τῶν εὐρισκόντων οἱ μὲν ἅ πρότερον ἔχοντες ἀπέβαλον αὐθις εὐρίσκουσιν, οἱ δὲ ἅ μὴ πάλαι νῦν δὲ πρῶτον περιποιήσαντο. τουτὶ μὲν οὖν τὸ ἔργον εὗρεσιν, ἐκεῖνο δὲ ἀνεύρεσιν οἱ ζητητικοὶ τῶν κυρίων ὀνομάτων καλεῖν εἰώθασιν.

τοῦ μὲν οὖν προτέρου παράδειγμα ἐναργέστατον τὰ περὶ τῆς μεγάλης εὐχῆς (Num. 6, 2.) διατεταγμένα. ἔστι δὲ εὐχή μὲν αἵτησις ἀγαθῶν παρὰ θεοῦ, μεγάλη δὲ εὐχή τὸν θεὸν αἴτιον ἀγαθῶν αὐτὸν ἀφ’ ἑαυτοῦ νομίζειν μηδενὸς ἑτέρου τῶν εἰς τὸ δοκεῖν ὠφελεῖν συνεργοῦντος, μὴ γῆς ὡς καρποτόκου, μὴ ὑετῶν ὡς σπέρματα καὶ φυτὰ συναυξόντων, μὴ ἀέρος ὡς τρέφειν ἱκανοῦ, μὴ γεωργίας ὡς φορᾶς αἰτίας, μὴ ἱατρικῆς ὡς υἱείας, μὴ γάμου ὡς γενέσεως παίδων.

πάντα γὰρ ταῦτα δυνάμει θεοῦ μεταβολὰς δέχεται καὶ τροπὰς, ὡς τὰναντία πολλάκις τοῖς ἐξ ἔθους ἀποτελεῖν. τοῦτον οὖν φησι Μωυσῆς “ἅγιον” εἶναι, “τρέφοντα κόμην τρίχα κεφαλῆς” (ibid. 5), ὅπερ ἦν τὰς ἐν τῷ ἡγεμονικῷ τῶν ἀρετῆς δογμάτων κεφαλαιώδεις ἀνατολὰς συναύξοντα καὶ τρόπον τινὰ κομῶντα καὶ σεμνυνόμενον ἐπ’ αὐταῖς.

ἀλλ’ ἔστιν ὅτε ἀπέβαλεν αὐτὰς αἰφνίδιον κατασκήψαντος οἷά τινος τυφῶνος εἰς τὴν ψυχὴν καὶ τὰ

καλὰ πάντα αὐτῆς ἐξαρπάσαντος· ὁ δὲ τυφὼν οὗτος τροπή τις ἐστὶν ἀκούσιος παραχρῆμα τὸν νοῦν μιαίνουσα, ἣν καλεῖ θάνατον (ibid. 9).

ἀλλ' ὅμως ἀποβαλὼν αὐθις καὶ καθαρθεὶς ἀναλαμβάνει καὶ ἀναμιμνήσκεται ὧν τέως ἐπελέληστο, καὶ ἅπερ ἀπέβαλεν εὐρίσκει, ὡς τὰς προτέρας τῆς τροπῆς ἡμέρας ἀλόγους ἐξετάζεσθαι (ibid. 12), ἥ διότι παράλογον ἡ τροπὴ πρᾶγμα, ἀπᾶδον ὀρθοῦ λόγου καὶ φρονήσεως ἀμέτοχον, ἡ παρόσον οὐκ ἔστιν ἀξία καταριθμεῖσθαι· “τῶν γὰρ τοιούτων” ἔφη τις “οὐ λόγος οὐδ' ἀριθμός”.

Κεφ. XX

πολλάκις δὲ ἐνετύχομεν τούτοις, ἃ μὴδ' ὄναρ πρότερον εἶδομεν· ὥσπερ γεωπόνον φασὶ τινες ὑπὲρ τοῦ τι τῶν ἡμέρων δένδρων φυτεῦσαι σκάπτοντα χωρίον θησαυρῶ περιτυχεῖν ἀνελπίστω χρησάμενον εὐτυχίᾳ.

ὁ γοῦν ἀσκητῆς πυθομένου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τῆς ἐπιστήμης τὸν τρόπον τοῦτον· “τί τοῦτο ὃ ταχὺ εὗρες, τέκνον”; ἀποκρίνεται καὶ φησιν· “ὃ παρέδωκε κύριος ὁ θεὸς ἐναντίον μου” (Gen. 27, 20)· ὅταν γὰρ ὁ θεὸς παραδιδῶ τὰ τῆς αἰδίου σοφίας θεωρήματα καμάτου χωρὶς καὶ πόνου, ταῦτα ἐξαίφνης οὐ προσδοκήσαντες θησαυρὸν εὐδαιμονίας τελείας εὐρίσκομεν.

συμβαίνει δὲ πολλάκις τοῖς μὲν ἐπιπόνως ζητοῦσιν ἀποτυγχάνειν τοῦ ζητουμένου, τοῖς δ' ἄνευ φροντίδος ῥᾶστα καὶ ἃ μὴ διενόηθησαν εὐρίσκειν· οἱ μὲν γὰρ νωθέστεροι καὶ βραδεῖς τὰς ψυχὰς ὥσπερ οἱ τὰ ὄμματα πεπηρωμένοι τὸν εἰς τὸ θεωρῆσαί τι τῶν κατ' ἐπιστήμην πόνον ἰσχοῦσιν ἀτελεῖ, οἱ δὲ φύσεως εὐμοιρία δίχῃ ζητήσεως μυρίοις ἐνέτυχον εὐθυβόλῳ καὶ εὐθίκτῳ

χρησάμενοι προσβολῇ, ὥς δοκεῖν αὐτοὺς μὲν μὴ σπουδάσαι τοῖς πράγμασιν ἐντυχεῖν, ἐκεῖνα δὲ μεθ' ὁρμῆς προαπαντήσαντα εἰς ὅψιν ἐλθεῖν ἐπειχθῆναι καὶ τὴν ἀπ' αὐτῶν ἀκριβεστάτην ἐμποιῆσαι κατάληψιν.

Κεφ. XXI

τούτοις ὁ νομοθέτης φησὶ δίδοσθαι “πόλεις μεγάλας καὶ καλὰς, αἷς οὐκ ὥκοδόμησαν, οἰκίας πλήρεις τῶν ἀγαθῶν, αἷς οὐκ ἐνέπλησαν, λάκκους λελατομημένους, οὐς οὐκ ἐξελατόμησαν, ἀμπελῶνας καὶ ἐλαιῶνας, οὐς οὐκ ἐφύτευσαν” (Deut. 6, 10. 11).

πόλεις μὲν οὖν καὶ οἰκίας συμβολικῶς τὰς τε γενικὰς καὶ τὰς εἰδικὰς ἀρετὰς ὑπογράφει· πόλει μὲν γὰρ ἔοικε τὸ γένος, ὅτι κὰν μείζουσιν ἐξετάζεται περιγραφαῖς καὶ πλειόνων κοινόν ἐστίν, εἶδος δὲ οἰκία τῷ συνῆχθαί τε μᾶλλον καὶ πεφευγέναι τὴν κοινότητα.

προητοιμασμένοι δὲ λάκκοι τὰ χωρὶς τῶν πόνων τούτοις πρόχειρα ἄθλα, οὐρανίων καὶ ποτίμων δεξαμεναὶ ναμάτων, πρὸς φυλακὴν τῶν προειρημένων ἀρετῶν εὐτρεπεῖς θησαυροί, ἐξ ὧν εὐφροσύνη περιγίνεται ψυχῇ τελεία φῶς τὸ ἀληθείας ἀπαστράπτουσα. τοὺς μὲν οὖν ἀμπελῶνας εὐφροσύνης, τοὺς δ' ἐλαιῶνας φωτὸς πεποιήται σύμβολον.

εὐδαίμονες μὲν οὖν οὗτοι, παραπλήσιόν τι πάσχοντες τοῖς ἐκ βαθέος ὕπνου διανισταμένοις καὶ τὸν κόσμον ἐξαΐφνης ἀπόνως καὶ χωρὶς πραγματείας ὁρῶσιν, ἄθλιοι δὲ οἷς πρὸς ἃ μὴ πεφύκασιν ἀντιφιλονεικεῖν συμβαίνει ἔριδι, ἀργαλεωτάτη νόσῳ, ἐπαιρόμενοι.

πρὸς γὰρ τῷ τοῦ τέλους ἀποτυγχάνειν ἔτι μετ' οὐ μικρᾶς βλάβης μεγάλην αἰσχύνην ὑπομένουσιν, ὥσπερ αἱ πρὸς

ἐναντία πνεύματα νῆες ἐνθαλαττεύουσαι· πρὸς γὰρ τῷ μὴ τυγχάνειν ὑποδρόμων ἐφ’ οὗς ἐπείγονται, πολλάκις αὐτοῖς πλωτῆρσι καὶ φορτίοις ἀνατραπεῖσαι λύπην μὲν φίλοις, ἡδονὴν δὲ ἐχθροῖς ἐμπαρέσχον.

Κεφ. XXII

λέγει οὖν ὁ νόμος, ὅτι “παραβιασάμενοί τινες ἀνέβησαν ἐπὶ τὸ ὄρος, καὶ ἐξῆλθεν ὁ Ἀμορραῖος ὁ κατοικῶν ἐν τῷ ὄρει ἐκείνῳ, καὶ ἐτίτρωσκεν αὐτούς, ὥς ἂν ποιήσειαν αἱ μέλισσαι, καὶ ἐδίωξεν αὐτοὺς ἀπὸ Σηεῖρ ἕως Ἑρμᾶ” (Deut. 1, 43. 44).

ἀνάγκη γὰρ καὶ τοὺς ἀφυῶς ἔχοντας πρὸς τὰς τῶν τεχνῶν ἀναλήψεις, εἴ τι βιαζόμενοι πονοῖντο περὶ αὐτάς, μὴ μόνον σφάλλεσθαι τοῦ τέλους, ἀλλὰ καὶ αἰσχύνην ὀφλεῖν, καὶ τοὺς ἄλλοι τι τῶν δεόντων ἀσυγκαταθέτω γνώμῃ πράττοντας <μὴ> ἐθελουσίως βιαζομένους δὲ τὸ παρ’ αὐτοῖς ἐκούσιον μὴ κατορθοῦν, ἀλλὰ πρὸς τοῦ συνειδότος τιτρώσκεσθαι τε καὶ διώκεσθαι.

καὶ τοὺς τὰς ὀλιγοχρημάτων παρακαταθήκας ἀποδιδόντας ἐπὶ θήρᾳ στερήσεως μειζόνων εἴποις ἂν πίστει διαφέρειν, οἳ καὶ ὅτε ἀπέδοσαν πολλὰ τὴν ἔμφυτον ἀπιστίαν ἐβιάσαντο, ὅφ’ ἧς μήποτε παύσαιντο κατακεντούμενοι;

θεραπείαν δὲ ὅσοι τοῦ μόνου σοφοῦ νόθον ἐπετήδευσαν, ὥσπερ ἐπὶ σκηνῆς ἱεροπρεπεστάτης ἄχρι τοῦ μόνου ἐπιδείξασθαι τοῖς συνεληλυθόσι θεαταῖς προαίρεσιν ἐνδύντες βίου, βωμολοχίαν πρὸ εὐσεβείας ἐν τῇ ψυχῇ φέροντες, οὐχ αὐτοὺς ὥσπερ ἐπὶ τροχοῦ κατατείνουσι καὶ βασανίζουσιν ἀναγκάζοντες ἐπιμορφάζειν ψευδῶς, ἃ πρὸς ἀλήθειαν <μὴ> πεπόνθασι;

τοιγάρτοι βραχὺν χρόνον ἐπισκιασθέντες διὰ τῶν δεισιδαιμονίας συμβόλων, ἢ κώλυσις μὲν ἐστὶν ὁσιότητος, μεγάλη δὲ καὶ τοῖς ἔχουσι καὶ τοῖς συνιοῦσι ζημία, εἴτ' αὖθις ἀπαμφιασάμενοι τὰ περίαπτα γυμνὴν ἐπιδείκνυνται τὴν ὑπόκρισιν καὶ τότε ὥσπερ οἱ ξενίας ἀλόντες νοθεύονται τῇ μεγίστῃ πόλεων ἀρετῇ μηδὲν προσήκοντας ἑαυτοὺς παρεγγράψαντες. τὸ γὰρ βίαιον ὀλιγοχρόνιον, ὡς καὶ αὐτό που δηλοῖ τοῦνομα παρὰ τὸ βαιὸν εἰρημένον· βαιὸν δὲ τὸ ὀλιγοχρόνιον ἐκάλουν οἱ παλαιοί.

Κεφ. XXIII

τί δέ ἐστι τὸ “Νῶε εὗρε χάριν παρὰ κυρίῳ τῷ θεῷ”, διαπορητέον. ἅρ' οὖν τοιοῦτόν ἐστι τὸ δηλούμενον, ὅτι χάριτος ἔτυχεν, ἢ ὅτι χάριτος ἄξιος ἐνομήσθη; ἀλλὰ τὸ μὲν πρότερον οὐκ εἰκὸς ὑπονοεῖν· τί γὰρ αὐτῷ πλέον δεδώρηται πάντων, ὡς ἔπος εἶπεῖν, ὅσα οὐ συγκέκριται μόνον, ἀλλὰ καὶ στοιχειώδεις ἀπλαῖ φύσεις εἰσὶ, χάριτος ἡξιωμένων θείας;

τὸ δ' ὕστερον ἔχει μὲν τινα οὐκ ἀνάρμοστον λόγον, κρίνοντος τοῦ αἰτίου δωρεῶν ἀξίους τοὺς τὸ θεῖον ἐν ἑαυτοῖς νόμισμα, τὸν ἱερώτατον νοῦν, αἰσχροῖς ἐπιτηδεύμασι μὴ διαφθείροντας, ἴσως δὲ οὐκ ἀληθῆ.

πηλίκον γὰρ τινα εἰκὸς γενέσθαι τὸν ἄξιον χάριτος κριθησόμενον παρὰ θεῷ; ἐγὼ μὲν γὰρ ἡγοῦμαι μόλις ἂν καὶ σύμπαντα τὸν κόσμον τούτου λαχεῖν· καίτοι τό γε πρῶτον καὶ μέγιστον καὶ τελεώτατον τῶν θείων ἔργων ἐστὶν οὗτος.

μήποτ' οὖν ἄμεινον ἂν εἴη ἐκδέχεσθαι τοῦτο, ὅτι ζητητικὸς καὶ πολυμαθὴς γενόμενος ὁ ἀστεῖος ἐν οἷς ἅπασιν ἐζήτησε τοῦθ' εὗρεν ἀληθέστατον, χάριν ὄντα θεοῦ τὰ πάντα, γῆν, ὕδωρ, ἀέρα, πῦρ, ἥλιον, ἀστέρας, οὐρανόν,

ζῶα καὶ φυτὰ σύμπαντα. κεχάρισται δὲ ὁ θεὸς αὐτῷ μὲν οὐδέν - οὐδὲ γὰρ δεῖται - , κόσμον δὲ κόσμῳ καὶ τὰ μέρη ἑαυτοῖς τε καὶ ἀλλήλοις, ἔτι δὲ τῷ παντί.

οὐδέν δὲ κρίνας ἄξιον χάριτος ἄφθονα καὶ τῷ ὅλῳ καὶ τοῖς μέρεσι δεδωρηται τὰ ἀγαθὰ, ἀλλ' ἀπιδὼν εἰς τὴν αἰδίον ἀγαθότητα καὶ νομίσας ἐπιβάλλον τῇ μακαρίᾳ καὶ εὐδαίμονι φύσει ἑαυτοῦ τὸ εὐεργετεῖν. ὥστε εἴ τις μ' ἔροιτο, τίς αἰτία γενέσεως κόσμου, μαθὼν παρὰ Μωυσέως ἀποκρινοῦμαι, ὅτι ἡ τοῦ ὄντος ἀγαθότης, ἥτις ἐστὶ πρεσβυτάτη τῶν *** χαρίτων οὕσα ἑαυτῇ.

Κεφ. XXIV

παρατηρητέον δ' ὅτι τὸν μὲν Νῶέ φησιν εὐαρεστῆσαι ταῖς τοῦ ὄντος δυνάμεσι, κυρίῳ τε καὶ θεῷ (Gen. 6, 8), Μωυσῆν δὲ τῷ δορυφορουμένῳ πρὸς τῶν δυνάμεων καὶ δίχρα αὐτῶν κατὰ τὸ εἶναι μόνον νοουμένῳ· λέγεται γὰρ ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ ὅτι “εὗρηκας χάριν παρ' ἐμοῖ” (Exod. 33, 17) δεικνὺς ἑαυτὸν τὸν ἄνευ παντὸς ἐτέρου.

οὕτως ἄρα τὴν μὲν κατὰ Μωυσῆν ἄκραν σοφίαν ἀξιοῖ χάριτος ὁ ὢν αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ μόνου, τὴν δὲ ἀπεικονισθεῖσαν ἐκ ταύτης δευτέραν καὶ εἰδικωτέραν οὕσαν διὰ τῶν ὑπηκόων δυνάμεων, καθ' ἃς καὶ κύριος καὶ θεός, ἄρχων τε καὶ εὐεργέτης ἐστίν.

ἕτερος δέ τις φιλοσώματος καὶ φιλοπαθῆς νοῦς πραθεῖς τῇ ἀρχιμαγείρῳ (Gen. 39, 1) τοῦ συγκρίματος ἡμῶν ἡδονῇ καὶ ἐξευνουχισθεὶς τὰ ἄρρενα καὶ γεννητικὰ τῆς ψυχῆς μέρη πάντα, σπάνει κεχρημένος καλῶν ἐπιτηδευμάτων, ἀκοὴν παραδέξασθαι θείαν ἀδυνατῶν, ἐκκλησίας τῆς ἱερᾶς ἀπεσχοινισμένος (Deut. 23, 1), ἐν ᾗ [σύλλογοι καὶ] λόγοι περὶ ἀρετῆς αἰεὶ μελετῶνται, εἰς μὲν τὸ δεσμωτήριον τῶν

παθῶν εἰσάγεται, χάριν δὲ εὐρίσκει τὴν ἀτιμίας ἀδοξοτέραν παρὰ τῷ ἀρχιδεσμοφύλακι (Gen. 39, 20. 21).

δεσμῶται μὲν γὰρ κυρίως εἰσὶν οὐχ οὖς ἐν δικαστηρίῳ καταδικασθέντας ὑπὸ κλήρῳ ἀρχόντων ἢ καὶ χειροτονηθέντων δικαστῶν ἀπάγουσί τινες εἰς ἀποδεδειγμένον χῶρον κακούργων, ἀλλ' ὧν ἡ φύσις κατεδίκασε ψυχῆς τρόπων, οἵτινες ἀφροσύνης <καὶ> ἀκολασίας καὶ δειλίας καὶ ἀδικίας καὶ ἀσεβείας καὶ ἄλλων ἀμυθήτων κηρῶν γέμουσιν.

ὁ δὲ ἐπίτροπος καὶ φύλαξ καὶ ταμίας τούτων, ὁ ἡγεμὼν τοῦ δεσμοτηρίου, σύστημα καὶ συμφόρημα κακιῶν ἀθρώων καὶ ποικίλων εἰς ἓν εἶδος συνυφασμένων ἐστίν, ὃ τὸ εὐαρεστήσαι μεγίστη ζημία· ἦν οὐχ ὁρῶντες ἔνιοι, ἀπατῶμενοι δὲ περὶ τὸ βλάπτου ὡς ὠφελοῦν, προσιάσιν τε αὐτῷ μάλα γεγηθότες καὶ δορυφοροῦσιν, ἵν' ὑπαρχοὶ καὶ διάδοχοι φυλακῆς ἀμαρτημάτων ἀκουσίῳ τε καὶ ἐκουσίῳ πιστοὶ κριθέντες γένωνται.

ἀλλὰ σύ γε, ὦ ψυχὴ, τὴν δεσποτείαν καὶ ἡγεμονίαν ταύτην ἀργαλεωτέραν τῆς ἐπαχθοῦς δουλείας νομίσασα, μάλιστα μὲν ἀδέσμῳ καὶ λελυμένη καὶ ἐλευθέρῳ χρῆσαι προαιρέσει τοῦ βίου·

ἂν δ' ἄρα ἀγκιστρευθῆς ὑπὸ πάθους, δεσμῶτις μᾶλλον ἢ εἰρκτοφύλαξ ὑπόμεινον γενέσθαι· κακωθεῖσα μὲν γὰρ καὶ στενάζασα ἔλεον εὐρήσεις, σπουδαρχίαις δὲ καὶ λιμοδοξίαις ὑποβαλοῦσα σαυτὴν ἡδὺ κακὸν τὸ εἰρκτοφυλακεῖν καὶ μέγιστον ἀναδέξει, ὑφ' οὗ γενήσῃ πάντα ἀγώγιμος τὸν αἰῶνα.

Κεφ. XXV

τὰς μὲν οὖν παρὰ τοῖς ἀρχιδεσμοφύλαξιν εὐαρεστήσεις ἀνὰ κράτος ἀπόθου, τῶν δὲ παρὰ τῷ αἰτίῳ διαφερόντως μετὰ σπουδῆς τῆς ἀπάσης ἐφίεσο. ἐὰν δ' ἄρα ἀδυνατῆς - ὑπερβάλλον γὰρ τὸ τοῦ ἀξιώματος μέγεθος - , ἴθι ἀμεταστρεπτὶ πρὸς τὰς δυνάμεις αὐτοῦ καὶ τούτων ἰκέτις γενοῦ, μέχρις ἂν ἀποδεξάμεναι τὸ συνεχὲς καὶ γνήσιον τῆς θεραπείας ἐν τῇ τῶν εὐαρεστησάντων αὐταῖς κατατάξωσι χώρα, καθάπερ καὶ τὸν Νῶε, οὗ τῶν ἐγγόνων θαυμαστότατον καὶ καινότατον πεποιήται τὸν κατάλογον·

φησὶ γάρ· “αὗται αἱ γενέσεις Νῶε· Νῶε ἄνθρωπος δίκαιος, τέλειος ὢν ἐν τῇ γενεᾷ αὐτοῦ· τῷ θεῷ εὐηρέστησε Νῶε” (Gen. 6, 9). τὰ μὲν γὰρ τοῦ συγκρίματος γεννήματα πέφυκεν εἶναι καὶ αὐτὰ συγκρίματα· ἵπποι γὰρ ἵππους καὶ λέοντες λέοντας καὶ βόες ταύρους, ὁμοίως δὲ καὶ ἄνθρωποι ἀνθρώπους ἐξ ἀνάγκης γεννώσι·

διανοίας δὲ ἀγαθῆς οὐ τὰ τοιαῦτα οἰκεῖα ἔγγονα, ἀλλ' αἱ προειρημέναι ἀρεταί, τὸ ἄνθρωπον εἶναι, τὸ δίκαιον εἶναι, τὸ τέλειον εἶναι, τὸ θεῷ εὐαρεστήσαι· ὅπερ ἐπειδὴ καὶ τελεώτατον ἦν καὶ ὅρος τῆς ἄκρας εὐδαιμονίας, ἐφ' ἅπασιν εἴρηται.

γένεσις δὲ ἡ μὲν ἀγωγή καὶ ὁδός τίς ἐστὶν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι - ταύτη φυτὰ τε καὶ ζῶα ἐξ ἀνάγκης ἀεὶ χρῆσθαι πέφυκεν - , ἑτέρα δ' ἐστὶν ἡ ἐκ βελτίονος γένους εἰς ἔλαττον εἶδος μεταβολή, ἥς μέμνηται ὅταν φῇ· “αὗται δὲ αἱ γενέσεις Ἰακώβ· Ἰωσήφ δέκα ἑπτὰ ἐτῶν ἦν ποιμαίνων μετὰ τῶν ἀδελφῶν τὰ πρόβατα, ὢν νέος, μετὰ τῶν υἱῶν Βαλλᾶς καὶ μετὰ τῶν υἱῶν Ζελφᾶς τῶν γυναικῶν πατρὸς αὐτοῦ” (Gen. 37, 2)·

ὅταν γὰρ ὁ ἀσκητικὸς καὶ φιλομαθὴς οὗτος λόγος ἀπὸ τῶν θειοτέρων ἐννοημάτων εἰς ἀνθρωπίνας καὶ θνητὰς δόξας καταβιβασθῇ, ὁ τοῦ σώματος καὶ τῶν περὶ αὐτὸ χορευτῆς Ἰωσήφ εὐθὺς ἀπογεννᾶται, νέος ὢν ἔτι, κἂν μήκει χρόνου πολὺς γένηται, πρεσβυτέρας οὔτε γνώμης οὔτε ἀκοῆς εἰσάπαν ἐπησθημένος, ἦν οἱ Μωυσέως θιασῶται κατασταθέντες κτῆμα καὶ ἀπόλαυσμα ὠφελιμώτατον ἑαυτοῖς τε καὶ τοῖς ἐντυγχάνουσιν εὖραντο.

διὰ τοῦτό μοι δοκεῖ τὸν τύπον αὐτοῦ καὶ τὴν ἀκριβεστάτην τοῦ χαρακτῆρος ἰδέαν βουλόμενος ἐκδηλοτέραν ἐγγράψαι ποιμαίνοντα εἰσάγειν μετὰ γνησίου μὲν οὐδενός, μετὰ δὲ τῶν νόθων ἀδελφῶν, οἱ παλλακίδων ὄντες ἀπὸ τοῦ χείρονος γένους, τοῦ πρὸς γυναικῶν, ἀλλ’ οὐκ ἀπὸ τοῦ κρείττονος, τοῦ πρὸς ἀνδρῶν, χρηματίζουσιν· υἱοὶ γὰρ τῶν γυναικῶν Βαλλᾶς καὶ Ζελφᾶς, ἀλλ’ οὐκ Ἰσραὴλ τοῦ πατρὸς νυνὶ καλοῦνται.

Κεφ. XXVI

Ζητήσαι δ’ ἂν τις προσηκόντως, τίνος ἕνεκα μετὰ τὴν ἐν ταῖς ἀρεταῖς τοῦ Νῶε τελείωσιν εὐθὺς εἴρηται, ὅτι “ἐφθάρη ἡ γῆ ἐναντίον τοῦ θεοῦ καὶ ἐπλήσθη ἀδικίας” (Gen. 6, 11).

ἀλλ’ ἴσως οὐ χαλεπὸν λύσεως εὐπορῆσαι τῷ μὴ σφόδρα παιδείας ἀπείρῳ. λεκτέον οὖν ὅτι, ἐπειδὴν ἐν ψυχῇ τὸ ἄφθαρτον εἶδος ἀνατείλη, τὸ θνητὸν εὐθέως φθείρεται· γένεσις γὰρ τῶν καλῶν θάνατος αἰσχυρῶν ἐπιτηδευμάτων ἐστίν, ἐπεὶ καὶ φωτὸς ἐπλάμπσαντος ἀφανίζεται τὸ σκότος. διὰ τοῦτο ἐν τῷ νόμῳ τῆς λέπρας ἀκριβέστατα διείρηται, ὅτι “ἐὰν ἀνατείλη χρῶς ζῶν ἐν τῷ λεπρῷ, μιανθήσεται” (Lev. 13, 14. 15).

καὶ τοῦτο καὶ ὥσπερ ἐναποσημαινόμενος ἐπιφέρει “καὶ μανεῖ ὁ χρῶς ὁ ὑγίης”, ἀντιταττόμενος τῷ εἰκότι καὶ συνήθει· πάντες γὰρ οἱ ἄνθρωποι τὰ νοσοῦντα φθορὰς τῶν ὑγιαίνοντων καὶ τὰ νεκρὰ τῶν ζώντων, οὐκ ἔμπαλιν τὰ ὑγιαίνοντα καὶ ζῶντα τῶν ἐναντίων, ἀλλὰ σωτήρια νομίζουσι.

καινότατος δ’ ἐν ἅπασι τὴν σοφίαν ὁ νομοθέτης ὢν καὶ τοῦτο ἴδιον εἰσηγήσατο, διδάσκων ὅτι τὰ ὑγιαίνοντα καὶ ζῶντα τοῦ μὴ καθαρεύειν μiasμάτων αἷτια γίνεται· τὸ γὰρ ὑγιαῖνον καὶ ζῶν ἐν ψυχῇ χρῶμα ὡς ἀληθῶς φαινόμενον ἐπ’ αὐτῆς ἔλεγχός ἐστιν.

οὗτος ὅταν ἀνάσχη, κατάλογον ποιεῖται τῶν ἁμαρτημάτων αὐτῆς ἀπάντων, καὶ ὄνειδίζων καὶ δυσωπῶν καὶ ἐπιπλήττων μόλις παύεται· ἡ δ’ ἐλεγχομένη γνωρίζει τὰ καθ’ ἕκαστα, ὧν παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον ἐπετήδευε, καὶ τότε ἄφρονα καὶ ἀκόλαστον καὶ ἄδικον καὶ πλήρη μiasμάτων ἐαυτὴν καταλαμβάνει.

Κεφ. XXVII

διὸ καὶ παραδοξότατον νόμον ἀναγράφει, ἐν ᾧ τὸν μὲν ἐκ μέρους ὄντα λεπρὸν ἀκάθαρτον, τὸν δὲ ὅλον δι’ ὅλων ἀπὸ ἄκρων ποδῶν ἄχρι κεφαλῆς ἐσχάτης κατεσχημένον τῇ λέπρᾳ καθαρὸν φησιν εἶναι (Lev. 13, 11-13), τάχα ἂν τινος τὸ ἐναντίον, ὅπερ εὖλογον ἦν ὑπολαβεῖν, εἰκάσαντος, τὴν μὲν ἐσταλμένην καὶ περὶ τι βραχὺ τοῦ σώματος λέπραν ἦττον ἀκάθαρτον, τὴν δὲ κεχυμένην, ὡς ἅπαν περιλαβεῖν αὐτό, μᾶλλον.

δηλοῖ δ’, ὡς ἔμοιγε φαίνεται, διὰ συμβόλων τούτων ἀληθέστατον ἐκεῖνο, ὅτι τὰ μὲν ἀκούσια τῶν ἀδικημάτων κἂν ἐπιμήκιστα ὄντα ἀνυπαίτια καὶ καθαρὰ, τὸ συνειδὸς

βαρὺν κατήγορον οὐκ ἔχοντα, τὰ δὲ ἐκούσια, κἂν μὴ ἐπὶ πλεῖστον ἀναχέηται πρὸς τοῦ κατὰ ψυχὴν ἐλεγχόμενα δικαστοῦ, ἀνίερα καὶ μιαρὰ καὶ ἀκάθαρτα δοκιμάζεται.

ἡ μὲν οὖν διφυὴς καὶ δύο ἐξανθοῦσα χρώματα λέπρα τὴν ἐκούσιον ἐμφαίνει κακίαν· ἔχουσα γὰρ ἡ ψυχὴ τὸν ὑγιαίνοντα καὶ ζωτικὸν καὶ ὀρθὸν ἐν ἑαυτῇ λόγον τῷ μὲν οὐ χρῆται ὡς κυβερνήτῃ πρὸς τὴν τῶν καλῶν σωτηρίαν, ἐκδοῦσα δ' αὐτὴν τοῖς ναυτιλίας ἀπείροις ὅλον τὸ τοῦ βίου δὴ σκάφος ἐν εὐδίᾳ καὶ γαλήνῃ δυνάμενον σῶζεσθαι περιέτρεψεν.

ἡ δ' εἰς ἓν εἶδος λευκὸν μεταβαλοῦσα τὴν ἀκούσιον διασυνίστησι τροπὴν, ἐπειδὴν τὸ λογίζεσθαι ὁ νοῦς ἐκτμηθεὶς ὅλον δι' ὅλων, μηδενὸς τῶν εἰς τὸ συνιέναι σπέρματος ὑπολειφθέντος, ὥσπερ οἱ ἐν ἀχλύϊ καὶ σκότῳ βαθεῖ μηδὲν ὁρᾷ τῶν πρακτέων, ἀλλ' οἷα τυφλὸς ἀπροοράτως πᾶσιν ἐμπύπτων συνεχεῖς ὀλίσθους καὶ πτώματα ἐπάλληλα καὶ ἀκούσια ὑπομένει.

Κεφ. XXVIII

τούτῳ <δ'> ὁμοίον ἐστὶ καὶ τὸ περὶ τῆς οἰκίας διάταγμα, ἐν ᾗ γίνεσθαι συμβαίνει λέπραν πολλάκις· φησὶ γὰρ ὅτι “ἐὰν γένηται ἀφ’ ἑνὸς λέπρας ἐν οἰκίᾳ, ἀφίξεται ὁ κεκτημένος καὶ ἀναγγελεῖ τῷ ἱερεῖ λέγων· ὥσπερ ἀφ’ ἑνὸς λέπρας ἐώραταί μοι ἐν τῇ οἰκίᾳ”· εἶτα ἐπιφέρει· “καὶ προστάξει ὁ ἱερεὺς ἀποσκευάσαι τὴν οἰκίαν πρὸ τοῦ εἰσελθόντα τὸν ἱερέα εἰς τὴν οἰκίαν ἰδεῖν, καὶ οὐ γενήσεται ἀκάθαρτα ὅσα ἐν τῇ οἰκίᾳ. καὶ μετὰ ταῦτα εἰσελεύσεται ὁ ἱερεὺς καταμαθεῖν” (Lev. 14, 34-36).

οὐκοῦν πρὶν μὲν εἰσελθεῖν τὸν ἱερέα, καθαρὰ τὰ ἐν τῇ οἰκίᾳ, ἀφ’ οὗ δ’ ἂν εἰσέλθῃ, πάντα ἀκάθαρτα· καίτοι

τὸν ἀντίον εἰκὸς ἦν, ἀνδρὸς κεκαθαρμένου καὶ τελείου, ὃς τὰς ὑπὲρ ἀπάντων εὐχὰς ἀγιστείας ἱερουργίας εἴωθε ποιεῖσθαι, παρελθόντος εἴσω βελτιοῦσθαι τὰ ἔνδον καὶ ἐξ ἀκαθάρτων καθαρὰ γίνεσθαι· νυνὶ δὲ οὐδὲ ἐπὶ τῆς αὐτῆς μένει χώρας, τρέπεται δὲ πρὸς μερίδα τὴν χεῖρω κατὰ τὴν εἴσοδον τὴν τοῦ ἱερέως.

ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰ συνάδει τῇ ῥητῇ καὶ προχείρῳ διατάξει, σκέψονται οἷς ἔθος καὶ φίλον· ἡμῖν δὲ ἀντικρυς λεκτέον, ὅτι συνῶδον οὕτως οὐδὲν ἄλλο ἄλλῳ, ὥς τὸ εἰσελθόντος τοῦ ἱερέως τὰ κατὰ τὴν οἰκίαν μιάινεσθαι.

ἔως μὲν γὰρ ὁ θεῖος λόγος εἰς τὴν ψυχὴν ἡμῶν καθάπερ τινὰ ἐστίαν οὐκ ἀφίκται, πάντα αὐτῆς τὰ ἔργα ἀνυπαίτια· ὁ γὰρ ἐπίτροπος ἢ πατὴρ ἢ διδάσκαλος ἢ ὅ τι ποτὲ χρὴ καλεῖν τὸν ἱερέα, ὑφ' οὗ νουθετηθῆναι καὶ σωφρονηθῆναι μόνου δυνατόν, μακρὰν ἀφέστηκε. Συγγνώμη δὲ τοῖς δι' ἀμαθίαν ἀπειρία τῶν πρακτέων ἀμαρτάνουσιν· οὐδὲ γὰρ ὡς ἀμαρτημάτων αὐτῶν ποιοῦνται κατάληψιν, ἔστι δ' ὅτε κατορθοῦν ἐν οἷς πταίουσι μεγάλα νομίζουσιν.

ὅταν δὲ εἰσέλθῃ ὁ ἱερεὺς ὄντως ἔλεγχος εἰς ἡμᾶς ὥσπερ φωτὸς τις αὐγὴ καθαρωτάτη, τηνικαῦτα γνωρίζομεν τὰ ἐναποκείμενα ἡμῶν οὐκ εὐαγὴ τῇ ψυχῇ βουλεύματα καὶ τὰς ἐπιλήπτους καὶ ὑπαίτιους πράξεις, αἷς ἀγνοίᾳ τῶν συμφερόντων ἐνεχειροῦμεν. ταῦτ' οὖν ἅπαντα ὁ ἱερώμενος ἔλεγχος μιάνας, ἀποσκευασθῆναι καὶ ἀποσυληθῆναι κελεύει, ὅπως αὐτὴν καθαρὰν ἴδῃ τὴν τῆς ψυχῆς οἰκίαν καί, εἴ τινες ἐν αὐτῇ νόσοι γεγόνασιν, ἰάσηται.

Κεφ. XXIX

μεμίμηται δὲ τοῦτο καὶ ἡ ἐν ταῖς βασιλείαις ἐντυγχάνουσα τῷ προφῆτῃ γυνὴ <χήρα> (III Reg. 17, 10).

χήρα δ' ἐστίν, οὐχ ἦν φαμεν ἡμεῖς, ὅταν ἀνδρὸς ἐρήμη γένηται, ἀλλὰ τῷ χηρεύειν τῶν φθειρόντων καὶ λυμαιομένων παθῶν τὴν διάνοιαν, ὥσπερ καὶ ἡ παρὰ Μωυσῆ Θάμαρ·

καὶ γὰρ ταύτη προστέτακται χηρευοῦση καθέζεσθαι ἐν τῷ τοῦ μόνου καὶ σωτῆρος οἴκῳ πατρός (Gen. 38, 11), δι' ὃν ἀεὶ καταλιποῦσα τὰς τῶν θνητῶν συνουσίας καὶ ὁμιλίας ἡρήμωται μὲν καὶ κεχήρευκεν ἀνθρωπίνων ἡδονῶν, παραδέχεται δὲ θεῖαν γονὴν καὶ πληρουμένη τῶν ἀρετῆς σπερμάτων κυοφορεῖ καὶ ὠδίνει καλὰς πράξεις· ἃς ὅταν ἀποτέκη, τὰ κατὰ τῶν ἀντιπάλων αἴρεται βραβεῖα καὶ νικηφόρος ἀναγράφεται σύμβολον ἐπιφερομένη φοῖνικα τῆς νίκης· Θάμαρ γὰρ ἐρμηνεύεται φοῖνιξ.

λέγει δὲ πρὸς τὸν προφήτην πᾶσα διάνοια χήρα καὶ ἐρήμη κακῶν μέλλουσα γίνεσθαι· “ἄνθρωπε τοῦ θεοῦ, εἰσῆλθες πρὸς με ἀναμνησάτω τὸ ἀδίκημά μου καὶ τὸ ἀμάρτημά μου” (III Reg. 17, 18)· εἰσελθὼν γὰρ εἰς τὴν ψυχὴν ὁ ἔνθους οὗτος καὶ κατεσχημένος ἐξ ἔρωτος ὀλυμπίου καὶ διηρεθισμένος τοῖς τῆς θεοφορήτου μανίας ἀκατασχέτοις οἷστροις μνήμην ἀδικημάτων καὶ ἀμαρτημάτων ἀρχαίων ἐργάζεται, οὐχ ἵνα πάλιν αὐτοῖς χρήσεται, ἀλλ' ἵνα μέγα στενάζασα καὶ μέγα κλαύσασα τὴν παλαιὰν τροπὴν τὰ μὲν ἐκείνης ἔγγονα μισήσασα ἀποστραφῇ, οἷς δ' ὑφηγεῖται ὁ ἐρμηνεὺς τοῦ θεοῦ λόγος καὶ προφήτης ἔπηται·

τοὺς γὰρ προφῆτας ἐκάλουν οἱ πρότερον τοτὲ μὲν ἀνθρώπους θεοῦ, τοτὲ δὲ ὀρώντας (I Reg. 9, 9), κύρια ὀνόματα καὶ ἐμπρεπῇ τῷ ἐπιθιασμῷ καὶ τῇ περιαιθήσει τῶν πραγμάτων ἧ ἐκέχρητο τιθέμενοι.

Κεφ. XXX

Προσηκόντως οὖν ὁ ἱερώτατος Μωυσῆς τότε φθείρεσθαι τὴν γῆν εἶπεν, ὅτε αἱ τοῦ δικαίου Νῶε ἀρεταὶ διεφάνησαν· “ἦν δὲ” φησί “κατεφθαρμένη, ὅτι κατέφθειρε πᾶσα σὰρξ τὴν ὁδὸν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς” (Gen. 6, 12).

δόξει μὲν τισιν ἡ λέξις ἡμαρτῆσθαι καὶ τὸ ἀκόλουθον τοῦ λόγου καὶ τὸ ἄπταιστον οὕτως ἔχειν· ὅτι κατέφθειρε πᾶσα σὰρξ τὴν ὁδὸν αὐτῆς· ἀνοίκειον γάρ ἐστι θηλυκῶ ὀνόματι, τῇ σαρκί, ἀρρενικὴν ἐπιφέρεισθαι πτώσιν, τὴν αὐτοῦ.

μήποτε δὲ οὐ περὶ μόνης σαρκός ἐστιν ὁ λόγος τὴν αὐτῆς φθειρούσης ὁδόν, ἵνα εἰκότως ἡμαρτῆσθαι τὰ περὶ τὴν λέξιν δοκῇ, ἀλλὰ περὶ δυεῖν, σαρκός τε τῆς φθειρομένης καὶ ἐτέρου, οὗ τὴν ὁδὸν λυμαίνεσθαί τε καὶ φθεῖρειν ἐπιχειρεῖ. ὥσθ’ οὕτως ἀποδοτέον· κατέφθειρε πᾶσα σὰρξ τὴν τοῦ αἰωνίου καὶ ἀφθάρτου τελείαν ὁδὸν τὴν πρὸς θεὸν ἄγουσαν.

ταύτην ἴσθι σοφίαν· διὰ γὰρ ταύτης ὁ νοῦς ποδηγετούμενος εὐθείας καὶ λεωφόρου ὑπαρχούσης ἄχρι τῶν τερμάτων ἀφικνεῖται· τὸ δὲ τέρμα τῆς ὁδοῦ γνῶσις ἐστι καὶ ἐπιστήμη θεοῦ. ταύτην τὴν ἀτραπὸν μισεῖ καὶ προβέβληται καὶ φθεῖρειν ἐπιχειρεῖ πᾶς ὁ σαρκῶν ἐταῖρος· οὐδενὶ γὰρ οὕτως οὐδὲν ἀντίπαλον ὥς ἐπιστήμη σαρκὸς ἡδονῇ.

βουλομένοις γοῦν ταύτην πορεύεσθαι τὴν ὁδὸν βασιλικὴν οὗσαν τοῖς τοῦ ὁρατικοῦ γένους μετέχουσιν, ὅπερ Ἰσραὴλ κέκληται, διαμάχεται ὁ γήινος Ἑδῶμ – τοῦτο γὰρ διερμηνευθεὶς ὀνομάζεται – μετὰ σπουδῆς καὶ παρασκευῆς τῆς πάσης εἵρξιν ἀπειλῶν τῆς ὁδοῦ καὶ ἀτριβῇ καὶ ἀπόρευτον αὐτὴν κατασκευάσειν εἰσάπαν.

Κεφ. XXXI

οἱ μὲν οὖν πεμφθέντες πρέσβεις λέγουσι ταῦτα· “παρελευσόμεθα διὰ τῆς γῆς σου· οὐ διελευσόμεθα δι’ ἀγρῶν, οὐ δι’ ἀμπελώνων, οὐ πίομεθα ὕδωρ λάκκου σου. ὁδῷ βασιλικῇ πορευσόμεθα· οὐκ ἐκκλινουῦμεν δεξιὰ οὐδὲ εὐώνυμα, ἕως ἂν παρέλθωμέν σου τὰ ὄρια. ὁ δὲ Ἐδὼμ ἀποκρίνεται φάσκων· οὐ διελεύση δι’ ἐμοῦ· εἰ δὲ μή, ἐν πολέμῳ ἐξελεύσομαί σοι εἰς συνάντησιν. καὶ λέγουσιν αὐτῷ οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ· παρὰ τὸ ὄρος παρελευσόμεθα. ἐὰν δὲ τοῦ ὕδατος σου πίω ἐγώ τε καὶ τὰ κτήνη, δώσω σοι τιμὴν· ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα οὐδέν ἐστι, παρὰ τὸ ὄρος παρελευσόμεθα. ὁ δὲ εἶπεν· οὐ διελεύση δι’ ἐμοῦ” (Num. 20, 17-20).

τῶν παλαιῶν τινα λόγος ἔχει θεασάμενον ἐσταλμένην πολυτελεῆ πομπὴν πρὸς τινας τῶν γνωρίμων ἀπιδόντα εἰπεῖν· “ὦ ἐταῖροι, ἴδετε ὅσων χρειαν οὐκ ἔχω”, διὰ βραχείας φωνῆς μέγιστον καὶ οὐράνιον ὡς ἀληθῶς ἐπάγγελμα αὐχῆσαντα.

τί λέγεις; τὸν Ὀλυμπιακὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ πλούτου παντὸς ἐστεφάνωσαι καὶ τῶν ἐν αὐτῷ κεκράτηκας οὕτως, ὡς μηδὲν εἰς ἀπόλαυσίν τε καὶ χρῆσιν τῶν ἀπ’ αὐτοῦ παραδέχεσθαι; θαυμάσιος μὲν ὁ λόγος, πολὺ δ’ ἡ γνώμη θαυμασιωτέρα τοσοῦτον πρὸς ἰσχὺν ἐπιδεδωκυῖα, ὡς ἥδη καὶ ἀκονιτὶ δύνασθαι νικᾶν ἀνὰ κράτος.

Κεφ. XXXII

ἀλλ’ οὐχ ἐνὶ ἀνδρὶ ἔξεστι μόνον αὐχῆσαι παρὰ Μωυσῆ τὰ προτέλεια τῆς σοφίας ἀναδιδαχθέντι, ἀλλὰ καὶ ὅλῳ ἔθνει πολυανθρωποτάτῳ. τεκμήριον δέ· τεθάρρηκε καὶ ἐπιτετόλμηκεν ἡ ἐκάστου ψυχὴ τῶν γνωρίμων αὐτοῦ πρὸς τὸν βασιλέα τῶν φαινομένων ἀπάντων ἀγαθῶν τὸν γήινον

Ἐδὼμ - ὄντως γὰρ τὰ τῷ δοκεῖν ἀγαθὰ πάντα γήινα - λέγειν· “ἥδη παρελεύσομαι διὰ τῆς γῆς σου.”

ὦ ὑπερφυστάτης καὶ μεγαλοπρεποῦς ὑποσχέσεως. πάντα, εἴπατέ μοι, ὑπερβῆναι παρελθεῖν παραδραμεῖν τὰ φαινόμενα καὶ νομιζόμενα γῆς [ὄντα] ἀγαθὰ δυνήσεσθε; καὶ οὐδὲν ἄρα τὴν εἰς τὸ πρόσω ὑμῶν ὁρμὴν ἀντιβιασάμενον ἐφέξει καὶ στήσει;

ἀλλὰ τοὺς μὲν τοῦ πλούτου θησαυροὺς ἅπαντας ἐξῆς πλήρεις ιδόντες ἀποστραφήσεσθε καὶ ἀποκλινεῖτε τὰς ὄψεις, τὰ δὲ τῶν προγόνων ἀξιώματα τῶν πρὸς πατρὸς καὶ μητρὸς καὶ τὰς ἀδομένας παρὰ τοῖς πολλοῖς εὐγενείας ὑπερκύψετε; δόξαν δὲ, ἥς ἀντικαταλλάττονται πάντα ἄνθρωποι, κατόπιν ὥσπερ τι τῶν ἀτιμοτάτων ἀπολείψετε; τί δέ; ὑγείαν σώματος καὶ αἰσθήσεων ἀκρίβειαν καὶ κάλλος περιμάχητον καὶ ῥώμην ἀνανταγώνιστον καὶ τᾶλλα ὅσοις ὁ τῆς ψυχῆς οἶκος ἢ τύμβος ἢ ὅτιοῦν χρή καλεῖν κεκόσμηται παραδραμεῖσθε, ὥς μηδὲν αὐτῶν κατατάξαι ἐν τῇ τῶν ἀγαθῶν μερίδι;

ὀλυμπίου καὶ οὐρανίου ταῦτα ψυχῆς τὰ μεγάλα τολμήματα τὸν μὲν περίγειον χῶρον ἀπολελοιπυίας, ἀνειλκυσμένης δὲ καὶ μετὰ τῶν θείων φύσεων διαιτωμένης· θέας γὰρ ἐμπιπλάμενη τῶν γνησίων καὶ ἀφθάρτων ἀγαθῶν εἰκότως τοῖς ἐφημέροις καὶ νόθοις ἀποτάττεται.

Κεφ. XXXIII

τί οὖν ὄφελος παρελθεῖν πάντα τὰ θνητῶν θνητὰ ἀγαθὰ, παρελθεῖν δὲ μὴ σὺν ὀρθῷ λόγῳ, ἀλλ’ ὥς ἔνιοι δι’ ὄκνον ἢ ῥαθυμίαν ἢ ἀπειρίαν ἐκείνων; οὐ γὰρ πανταχοῦ πάντα, ἀλλὰ δὲ παρ’ ἄλλοις τετίμηται.

τούτου χάριν βουλόμενος τὸ μετ' ὀρθότητος λόγου καταφρονητικοῦς τῶν εἰρημένων γενέσθαι παραστῆσαι τῷ “παρελεύσομαι” προστίθησι τὸ “διὰ τῆς γῆς σου”· τοῦτο γὰρ τὸ ἀναγκαιότατον ἦν, γενομένους ἐν ἀφθόνοις τῶν φαινομένων ἀγαθῶν ὕλαις ἀπάσαις ὑπὸ μηδενὸς τῶν προβληθέντων ὑφ' ἐκάστης δικτύων ἀλῶναι, πυρὸς μέντοι τὸν τρόπον ἰσχυῖσαι ῥύμη μιᾷ τὰς ἐπαλλήλους καὶ συνεχεῖς φορὰς διακλάσαι.

διὰ μὲν δὴ τούτων φασὶ “παρελεύσεσθαι”, διὰ δὲ “ἀγρῶν καὶ ἀμπελώνων” οὐκέτι· τὰ γὰρ ἡμερα ἐν ψυχῇ φυτὰ ἡμέρους ἀποτίκτοντα καρπούς, ἀστεῖους μὲν λόγους, ἐπαινετὰς δὲ πράξεις, ὡγύγιος εὐήθεια παρέρχεσθαι· μένειν γὰρ ἔδει καὶ δρέπεσθαι καὶ ἀπλήστως ἐμφορεῖσθαι· κάλλιστον γὰρ ἢ ἐν ἀρεταῖς τελείαις ἀκόρεστος εὐφροσύνη, ἧς οἱ λεχθέντες ἀμπελώνες σύμβολα.

οἷς δ' ὁ θεὸς ἐπινίφει καὶ ἐπομβρεῖ τὰς ἀγαθῶν πηγὰς ἄνωθεν, ἐκ λάκκου πίνομεν καὶ βραχείας [καὶ] κατὰ γῆς λιβάδας ἀναζητοῦμεν, ὕοντος ἡμῖν ἀνεπισχέτως οὐρανοῦ τὴν νέκταρος καὶ ἀμβροσίας τῶν μεμυθευμένων ἀμείνω τροφήν;

Κεφ. XXXIV

ἔτι δὲ ποτὸν τεθησαυρισμένον ἐξ ἐπιτεχνήσεως ἀνθρώπων ἐξανιμῶντες ὑπόδρομον καὶ καταφυγὴν δυσελπιστίας ἔργον προσιέμεθα, οἷς τὸν ὀλύμπιον θησαυρὸν εἰς χρήσιν καὶ ἀπόλαυσιν ὁ σωτὴρ τοῦ παντὸς ἤνοιξεν; εὐχεται γὰρ Μωυσῆς ὁ ἱεροφάντης, ἵνα “ἀνοιξῇ κύριος ἡμῖν τὸν θησαυρὸν αὐτοῦ τὸν ἀγαθόν, τὸν οὐρανόν, δοῦναι ὑετόν” (Deut. 28, 12)· ἐπήκοοι δὲ αἱ τοῦ θεοφιλοῦς εὐχαί.

τί δ'; ὁ μὴδ' οὐρανὸν ἢ ὑετὸν ἢ λάκκον ἢ συνόλως τι τῶν ἐν γενέσει νομίσας ἱκανὸν εἶναι τρέφειν ἑαυτόν, ὑπερβὰς δὲ ταῦτα πάντα καὶ ὁ ἔπαθεν εἰπὼν “ὁ θεὸς ὁ τρέφων με ἐκ νεότητος” (Gen. 48, 15) ἄρα οὐ δοκεῖ σοι πάντα ὅσα κατὰ γῆς ὕδατος συστήματα μὴδ' ἂν ἀξιῶσαι προσιδεῖν;

οὐκ ἂν οὖν ἐκ λάκκου πίοι, ὃ δίδωσιν ὁ θεὸς τὰς ἀκράτους μεθύσματος πόσεις, τοτὲ μὲν διὰ τινος ὑπηρετοῦντος τῶν ἀγγέλων, ὃν οἰνοχοεῖν ἠξίωσε, τοτὲ δὲ καὶ δι' ἑαυτοῦ, μὴδένα τοῦ διδόντος καὶ τοῦ λαμβάνοντος μεταξὺ τιθεῖς.

ἀνυπερθέτως οὖν τῇ βασιλικῇ πειρώμεθα βαδίζειν ὁδῷ, οἱ τὰ γήινα παρέρχεσθαι δικαιοῦντες· βασιλικὴ δ' ἐστὶν ὁδός, ἥς δεσπότης ιδιώτης μὲν οὐδὲ εἷς, μόνος δὲ ὁ καὶ μόνος βασιλεὺς ἀληθεία.

αὕτη δ' ἐστί, καθὰ καὶ μικρῷ πρότερον εἶπον, σοφία, δι' ἥς μόνης ἰκέτισι ψυχαῖς ἢ ἐπὶ τὸν ἀγέννητον καταφυγὴ γίνεται· εἰκὸς γὰρ τὸν δι' ὁδοῦ τῆς βασιλικῆς ἀκωλύτως ἰόντα μὴ πρότερον καμεῖν ἢ ἐντυχεῖν τῷ βασιλεῖ.

τότε δὲ τὴν τε ἐκείνου μακαριότητα καὶ τὴν ἰδίαν εὐτέλειαν γνωρίζουσιν οἱ προσελθόντες· καὶ γὰρ Ἀβραὰμ ἐγγίσας τῷ θεῷ ἑαυτὸν εὐθὺς ἔγνω γῆν καὶ τέφραν ὄντα (Gen. 18, 27).

μήτε δὲ ἐπὶ δεξιὰ μήτε ἐπὶ θάτερα τῆς βασιλικῆς ἀποκλινέτωσαν ὁδοῦ, ἀλλ' αὐτῇ τῇ μέσῃ προίτωσαν. αἱ γὰρ ἐφ' ἐκάτερα ἐκτροπαὶ τῇ μὲν ὑπερβολὰς εἰς ἐπίτασιν τῇ δὲ ἐλλείψεις πρὸς ἄνεσιν ἔχουσιν ὑπαίτιοι· οὐ γὰρ ἦττον τοῦ εὐωνύμου τὸ δεξιὸν ψεκτὸν ἐνταῦθα·

παρὰ μὲν γε τοῖς προπετῶς ζῶσι τὸ μὲν θράσος δεξιόν, ἀριστερόν δὲ ἡ δειλία, παρὰ δὲ τοῖς ἀνελευθέροις περὶ

χρημάτων διοίκησιν δεξιὸν μὲν ἢ φειδωλία, εὐώνυμον δὲ αἱ ἀνειμέναι δαπάναι· καὶ ὅσοι μέντοι ἐν τῷ λογίζεσθαι περιττοί, κρίνουσι τὸ μὲν πανοῦργον αἰρετόν, τὸ δὲ εὐθητικὸν φευκτόν· καὶ δεισιδαιμονίαν μὲν ὡς δεξιὸν ἄλλοι μεταδιώκουσιν, ἀποδιδράσκουσι δ' ὡς φευκτὸν ἀσέβειαν.

Κεφ. XXXV

ἵνα οὖν μὴ ταῖς μαχομέναις κακίαις ἀναγκασθῶμεν ἐκτρεπόμενοι χρῆσθαι, τὴν μέσσην ὁδὸν εὐθύνειν βουλώμεθά τε καὶ εὐχόμεθα· μέση δὲ θράσους μὲν καὶ δειλίας ἀνδρεία, ῥαθυμίας δὲ ἐκκεχυμένης καὶ φειδωλίας ἀνελευθέρου σωφροσύνη, πανουργίας τε αὖ καὶ μωρίας φρόνησις, καὶ μὴν δεισιδαιμονίας καὶ ἀσεβείας εὐσέβεια.

αὗται μέσαι τῶν παρ' ἐκάτερα ἐκτροπῶν εἰσι, βάσιμοι καὶ λεωφόροι ὁδοὶ πᾶσαι, αἷς οὐ θέμις ὀργάνοις σωματικοῖς ἀλλὰ ψυχῆς κινήσεσιν ἐφιεμένης τοῦ ἀρίστου συνεχῶς ἐμπεριπατεῖν.

ἐπὶ τούτῳ μάλιστα δυσχεράνας ὁ γήινος Ἑδῶμ – δέδιδε γὰρ περὶ τῆς τῶν ἑαυτοῦ δογμάτων ἀνατροπῆς τε καὶ συγχύσεως – ἀπειλήσει πόλεμον ἀκήρυκτον, εἰ βιαζοίμεθα διέρχεσθαι τέμνοντες καὶ κείροντες ἀεὶ τὸν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καρπὸν, ὃν ἐπ' ὀλέθρῳ φρονήσεως σπεύρας οὐκ ἐθέρισε· φησὶ γάρ· “οὐ διελύσῃ δι' ἐμοῦ· εἰ δὲ μή γε, ἐν πολέμῳ ἐξελεύσομαί σοι εἰς ἀπάντησιν.”

ἀλλὰ μηδὲν αὐτοῦ τῶν ἐπανατάσεων φροντίσαντες ἀποκρινώμεθα, ὅτι “παρὰ τὸ ὅρος πορευσόμεθα”, τουτέστιν ὑψηλαῖς καὶ μετεώροις ἔθος ἔχοντες ἐνομιλεῖν δυνάμεσι καὶ ὀρικῶς ἕκαστα σκοπεῖν, τὸν παντὸς οὐτινοοσοῦν λόγον ἐρευνῶντες, δι' οὗ τὸ τί ἦν εἶναι γνωρίζεται, καταφρονητικῶς ἔχομεν πάντων ὅσα ἐκτός τε καὶ περὶ

σῶμα· ταπεινὰ γὰρ ταῦτά γε καὶ λίαν χαμαίζηλα, σοὶ μὲν φίλα, ἐχθρὰ δὲ ἡμῖν αὐτοῖς, οὗ χάριν οὐδενὸς αὐτῶν προσασόμεθα.

εἰ γὰρ ἄκρῳ δακτύλῳ τὸ τοῦ λόγου δὴ τοῦτο μόνον ψάυσομεν, γέρας καὶ τιμὴν σοι παρέξομεν· φρυαττόμενος γὰρ αὐχήσεις, ὥς καὶ ἡμῶν τῶν φιλαρέτων δελέασιν ἡδονῆς ὑπαχθέντων.

Κεφ. XXXVI

“ἔὰν γὰρ τοῦ ὕδατός σου” φησί “πίω ἐγώ τε καὶ τὰ κτήνη μου, δώσω τιμὴν σοι”, οὐ τὸν λεγόμενον ὦνον παρὰ ποιηταῖς, ἀργύριον ἢ χρυσίον ἢ ἄλλα ὅσα πρὸς τοὺς πιπράσκοντας ἔθος τοῖς ὠνουμένοις ἀντικαταλλάττεσθαι, ἀλλὰ τιμὴν τὸ γέρας νυνὶ παραλαμβάνει.

τῷ γὰρ ὄντι πᾶς ἀκόλαστος ἢ ἄδικος ἢ δειλός, ὅταν ἴδῃ τινὰ τῶν αὐστηροτέρων ἢ πόνον φεύγοντα ἢ λήμματος ἡττώμενον ἢ πρὸς τι τῶν ἡδονῆς φίλτρων ἐκνευεκότα, χαίρει καὶ γέγηθε καὶ τετιμῆσθαι δοκεῖ, καὶ πρὸς τοὺς πολλοὺς ἐπινεανιευόμενος καὶ ἐπιχειρονομῶν ἄρχεται περὶ τῶν ἰδίων κακῶν ὥς σφόδρα ἀναγκαίων καὶ χρησίμων φιλοσοφεῖν, οὐκ ἂν, εἰ μὴ τοιαῦτα ἦν, φάσκων ὑπομεῖναι ἂν τὸν δεῖνα εὐδόκιμον ἄνδρα χρῆσθαι.

λέγωμεν οὖν παντὶ μοχθηρῷ· ἔὰν τοῦ ὕδατός σου πίωμεν, ἔὰν τινός σου τῶν κατὰ τὴν ἄκριτον φορὰν ψάύσωμεν, τιμὴν καὶ ἀποδοχὴν ἀντὶ δυσκλείας καὶ ἀτιμίας – τούτων γὰρ ἄξιος ὢν τυγχάνεις – παρεξόμεθα· καὶ γὰρ ἀμέλει τὸ πρᾶγμα περὶ ὃ ἐσπούδακας συνόλως οὐδέν ἐστιν.

ἢ νομίζεις τι τῶν θνητῶν πραγμάτων ὄντως πρὸς ἀλήθειαν εἶναι καὶ ὑφεστάναι, ἀλλ’ οὐχ ὥσπερ ἐπ’ αἰώρας

τινὸς ψευδοῦς καὶ ἀβεβαίου δόξης φορεῖσθαι κατὰ κενοῦ βαίνοντα, μηδὲν ψευδῶν ὄνειράτων διαφέροντα;

εἰ δὲ μὴ θέλεις τὰς τῶν κατὰ μέρος ἀνθρώπων ἐξετάζειν τύχας, τὰς χωρῶν ὄλων καὶ ἔθνων πρὸς τε τὸ εὖ καὶ τὸ χεῖρον μεταβολάς· ἤκμασέ ποτε ἡ Ἑλλάς, ἀλλὰ Μακεδόνες αὐτῆς τὴν ἰσχὺν ἀφείλοντο. Μακεδονία πάλιν ἥνθησεν, ἀλλὰ διαιρεθεῖσα κατὰ μοίρας ἡσθένησεν, ἕως εἰς τὸ παντελεῖς ἀπεσβέσθη.

πρὸ Μακεδόνων τὰ Περσῶν ἐν εὐτυχίᾳ ἦν, ἀλλὰ μία ἡμέρα τὴν πολλὴν καὶ μεγάλην βασιλείαν αὐτῶν καθεῖλε, καὶ νῦν Παρθυηνοὶ Περσῶν τῶν πρὸ μικροῦ ἡγεμόνων ἐπικρατοῦσιν οἱ τότε ὑπήκοοι. ἔπνευσέ ποτε λαμπρὸν καὶ ἐπὶ μήκιστον Αἴγυπτος, ἀλλ' ὥς νέφος αὐτῆς ἡ μεγάλη παρῆλθεν εὐπραγία. τί δὲ Αἰθίοπες, τί δὲ καὶ Καρχηδῶν καὶ τὰ πρὸς Λιβύην; τί δ' οἱ Πόντου βασιλεῖς;

τί δ' Εὐρώπη καὶ Ἀσία καὶ συνελόντι φράσαι πᾶσα ἡ οἰκουμένη; οὐκ ἄνω καὶ κάτω κλονουμένη καὶ τινασσομένη ὥσπερ ναῦς θαλαττεύουσα τοτὲ μὲν δεξιοῖς τοτὲ δὲ καὶ ἐναντίοις πνεύμασι χρῆται;

χορεύει γὰρ ἐν κύκλῳ λόγος ὁ θεῖος, ὃν οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ὀνομάζουσι τύχην· εἶτα ἀεὶ ῥέων κατὰ πόλεις καὶ ἔθνη καὶ χώρας τὰ ἄλλων ἄλλοις καὶ πᾶσι τὰ πάντων ἐπινέμει, χρόνοις αὐτὸ μόνον ἀλλάττων τὰ παρ' ἐκάστοις, ἵνα ὥς μία πόλις ἡ οἰκουμένη πᾶσα τὴν ἀρίστην πολιτειῶν ἄγῃ δημοκρατίαν.

Κεφ. XXXVII

οὐδὲν οὖν ἔστι τῶν ἀνθρωπίνων σπουδασμάτων ἔργον καὶ πρᾶγμα οὐδέν, ἀλλὰ σκιά τις ἢ αὖρα πρὶν ὑποστῆναι

παρατρέχουσα. ἔρχεται γὰρ καὶ πάλιν ἅπεισιν ὥσπερ ἐν ταῖς παλιρροίαις· τὰ γὰρ ἀμπωτίζοντα πελάγη ποτὲ μὲν μετὰ συρμοῦ καὶ πατάγου βίᾳ φέρεται καὶ ἀναχεόμενα λιμνάζει τὴν τέως χέρσον, ποτὲ δὲ ἐξαναχωροῦντα πολλὴν τῆς θαλάττης μοῖραν ἡπειροῖ·

οὕτως οὖν ἔστιν ὅτε μέγα καὶ πολυάνθρωπον ἔθνος ἐπικλύσασα εὐπραγία ἐτέρωσε τὴν φορὰν τοῦ ῥεύματος παρατρέψασα οὐδὲ βραχεῖαν εἶασε λιβάδα, ἵνα μηδ' ἵχνος ὑπολειφθῇ πιότητος ἀρχαίας.

τούτων δ' οὐχ ἅπαντες ἀρτίους καὶ πλήρεις λαμβάνουσι λογισμούς, ἀλλ' οἷς ἔθος συνομαρτεῖν ὀρθῶ καὶ πεπηγότι ὄρω καὶ λόγῳ. οἱ γὰρ αὐτοὶ ἄμφω ταῦτα λέγουσι, καὶ τὸ γενέσεως πρᾶγμα ὅλον οὐδέν ἐστι, καὶ παρὰ τὸ ὅρος πορευσόμεθα·

ἀδύνατον γὰρ τὸν μὴ ταῖς ὑψηλαῖς καὶ ὀρिकाῖς χρώμενον ὁδοῖς ἀπογνῶναι μὲν τὰ θνητά, μετακλῖναι δὲ καὶ μεταναστῆναι πρὸς τὰ ἄφθαρτα. ὁ μὲν οὖν γήινος Ἐδῶμ τὴν οὐράνιον καὶ βασιλικὴν ἀρετῆς ὁδὸν ἐπιφράττειν ἀξιοῖ, ὁ δὲ θεῖος λόγος ἔμπαλιν τὴν ἐκείνου καὶ τῶν ὁμοζήλων·

ὣν ἕνα καὶ τὸν Βαλαὰμ ἀναγραφτέον· γῆς γὰρ θρέμμα καὶ οὗτος, οὐκ οὐρανοῦ βλάστημα. τεκμήριον δέ· οἰωνοῖς καὶ ψευδέσι μαντείαις ἐπόμενος οὐδ' ὅτε τὸ τῆς ψυχῆς μεμυκὸς ὄμμα ἀναβλέψας “εἶδε τὸν ἄγγελον τοῦ θεοῦ ἀνθεστῶτα” (Num. 22, 31), μετατραπόμενος ἐπέσχε τὸ ἀδικεῖν, ἀλλὰ πολλῶ τῷ τῆς ἀφροσύνης χρησάμενος ῥεύματι ἐπικλυσθεὶς κατεπόθη.

τότε γὰρ ὡς ἀληθῶς οὐ δυσθεράπευτα μόνον ἀλλὰ καὶ παντελῶς ἀνίατα γίνεται τὰ τῆς ψυχῆς ἀρρωστήματα, ὅταν ἐπιστάντος ἐλέγχου – λόγος δ' ἐστὶ θεῖος, ἄγγελος

ποδηγετῶν καὶ τὰ ἐν ποσὶν ἀναστέλλων, ἵνα ἄπταιστοι διὰ
λεωφόρου βαίνωμεν τῆς ὁδοῦ (Psalm. 90, 11. 12) – τὰς
ἀκρίτους ἐαυτῶν γνώμας πρὸ τῶν ὑψηλῶν τάττωμεν
τῶν ἐκείνου, ἃς ἐπὶ νουθεσίᾳ καὶ σωφρονισμῷ καὶ τῇ τοῦ
παντὸς ἐπανορθώσει βίου συνεχῶς εἴωθε ποιεῖσθαι.

διὰ τοῦθ' ὁ μὴ πεισθείς, μὴ μετατρεπόμενος τῷ
ἀντιβαίνοντι ἐλέγχῳ “φθορὰν τὴν μετὰ τῶν τραυματιῶν”
(Num. 31, 8) αὖθις ἐνδέξεται, οὓς κατεκέντησε καὶ
κατέτρωσε τὰ πάθη. γενήσεται δ' ἡ τούτου συμφορὰ τοῖς μὴ
τελέως δυσκαθάρτοις δίδαγμα ἀνταρκέστατον τοῦ
πειρᾶσθαι τὸν ἔνδον δικαστὴν ἔχειν εὐμενῇ· σχήσουσι δέ,
εἰ μηδὲν τῶν ὀρθῶς ὑπ' αὐτοῦ γνωσθέντων ἀναδικάζοιεν.